

ENGLER ÁGNES (SZERK.)

Párkapcsolat és gyermekvállalás a családi életre nevelésben

SZAKTÁRNET

DEBRECENI EGYETEM
TANÁRKÉPZÉSI KÖZPONT

Párkapcsolat és gyermekvállalás a családi életre nevelésben

30 órás kurzus tananyaga tanárjelölt hallgatók részére

SZERKESZTETTE:

ENGLER ÁGNES

SZERZŐK:

BOCSI VERONIKA, DEME TAMÁS, ENGLER ÁGNES,
PÁSKUNÉ KISS JUDIT, SIPOS LÁSZLÓ, V. GÖNCZI IBOLYA

Debreceni Egyetemi Kiadó

Debrecen University Press

2015

Szaktárnet-könyvek 21.

Sorozatszerkesztő:
Maticsák Sándor

Készült
a SZAKTÁRNET (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009)
pályázat keretében

Lektorálta:
Török Péter

Technikai szerkesztő:
Maticsák Sándor

Borítóterv:
Nagy Tünde

ISBN 978 963 473 848 0

© A szerzők
© Debreceni Egyetemi Kiadó – Debrecen University Press,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is.

Kiadta a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
www.dupress.hu

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi
Készült a Kapitális Nyomdában, 2015-ben.

A modulok áttekintő táblázata

Modul	Óra	Óra-szám	Fejlesztő	Összes óra
1. Párkapcsolat és családalapítás	Fiatalok és párkapcsolat	2	Dr. Engler Ágnes	6
	Fiatalok és a gyermekvállalás	2	Dr. Engler Ágnes	
	Tanulás, család, karrier	2	Dr. Engler Ágnes	
2. Szülői szerepek a családi életciklusok rendszerében	A család mint rendszer, családi életciklusok I	2	Páskuné Dr. Kiss Judit	8
	A család mint rendszer, családi életciklusok II	2	Páskuné Dr. Kiss Judit	
	A szülői szerep összetevői a gyermek pályafejlődésében	2	Páskuné Dr. Kiss Judit	
	Normatív válságok az életpálya építésben a fiatal felnőttkorig	2	Páskuné Dr. Kiss Judit	
3. A szülők feladatai és lehetőségei a gyermekük deviáns viselkedésének megelőzésében és kezelésében	Bizalommal a biztonságért – drogprevenció a családban	2	Veressné Dr. Gönczi Ibolya	4
	A döntés felelőssége – áldozattá és bűnelkövetővé válás megelőzése	2	Veressné Dr. Gönczi Ibolya	
4. A családjog kérdései	A családjog alapja	2	Dr. Sipos László	4
	A gyermekvédelem jogi alapjai, a családon belüli erőszak és a gyermekbűnözés	2	Dr. Sipos László	
5. Kapcsolatok és etika	Etika, magatartás, közösség	2	Dr. Deme Tamás	4
	Etika, világnézet, életminőség	2	Dr. Deme Tamás	
6. Kapcsolatok és értékek	A család az életmódkutatás szemszögéből	2	Dr. Bocsi Veronika	4
	A gyermeknevelés mint érték	2	Dr. Bocsi Veronika	

1. MODUL

Engler Ágnes: *Párkapcsolat és családalapítás*

A modul felépítése:

- 1.1. Fiatalok és párkapcsolat
- 1.2. Fiatalok és a gyermekvállalás
- 1.3. Tanulás, család, karrier

1.1. Fiatalok és párkapcsolat

Az egyes tematikai egységek, rész témák, altémák leírása:

1.1.1. *Bevezetés*

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az első modul mint kiinduló, alapozó témakör.
  - Az óra tartalma, célja, felépítése.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 5 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* tanári magyarázat
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Komlósi Sándor (szerk.): Családi életre nevelés. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

Az ellenőrzés, értékelés módja: –

1.1.2. *A (nemcsak) fiatalokat érintő párkapcsolati változások*

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az öregedő európai társadalmak demográfiai krízisei.
  - Népmozgalmi adatsorok, hazai statisztikák.

- Fiatalok párkapcsolat-preferenciái, házasodási kedv csökkenése, alternatív párkapcsolatok elterjedése.
- Fogyasztói szemlélet: rövid és felszínes kapcsolatok.
- A „mama-hotel” jelenség.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 25 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése: vitaindító előadás*
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) 2002. Népszerűség – értékek – vélemények. Budapest, KSH, NKI.
  - Földházi Erzsébet: Magyarország népességnek várható alakulása 2011–2060 között. Demográfia 2013/2-3. 105–143.
  - Bukodi Erzsébet 2004. Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párválasztás Magyarországon. Budapest, Századvég Kiadó – Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság.
  - Utasi Ágnes 2004: Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete.
  - Domokos Tamás: Magyar fiatalok és a demográfiai átmenet. In: Székely Levente: Magyar ifjúság 2012. Budapest, Kutatópont, 2013. 9–38.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - Vélemény-nyilvánítás az elhangzottak összefoglalásaként.

1.1.3. Kommunikáció a párkapcsolatokban

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A kommunikáció típusai és szintjei a társas kapcsolatokban.
  - A család (mint elsődleges szocializációs szintér) és az iskola (mint másodlagos szocializációs szintér) szerepe a kommunikációs stratégiák, minták közvetítésében.
  - A nemi szerepek szerepe a társas kapcsolatok kialakításában és kezelésében.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 20 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Verbális és nonverbális kommunikációs helyzetgyakorlatok
  - Közös megbeszélés, személyes tapasztalatok

- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - előkészített feladatok nyomtatva, papír, íróeszköz
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Barbara Pease, Allan Pease: A testbeszéd enciklopédiája. Park Könyvkiadó, Budapest 2006.
  - Pálhegyi Ferenc: Hangjelek útkeresőknek: Gondolatok a személyiségről, a szerelemről és a házasságról. Budapest, 1989.
  - Pongrácz Tiborné 2005. Nemi szerepek társadalmi megítélése. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.) Szerepváltozások. Budapest, TÁRKI. 73–86.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések.

1.1.4. Szexualitás kérdésköre a kapcsolatokban

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Nemi identitás, személyiségfejlődés.
  - Szerelem, szeretet, szex.
  - Felelős szexuális magatartás.
  - Családtervezés tervek és valóság szintjén.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Részletek bemutatása a *License to Wed* című filmből (2007)
  - Csoportos megbeszélés (fiúk-lányok külön csoportban)
  - Kérdések feltevése és válaszok megfogalmazása az ellentétes nemű csoportnak
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - DVD lejátszó, projektor, DVD film
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Lux Elvira (szerk.): Szexológiai olvasókönyv. Budapest, Osiris, 2000.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

1.1.5. Konfliktuskezelés, problémamegoldás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Stabil párkapcsolatok kialakításának igénye, megvalósítása és fenntartása.
  - Prioritások és a minőségi idő jelentősége a kapcsolatokban.

- Stressz-felismerés, stressz-kezelés.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Kiscsoportos munka, megbeszélés kiadott szempontrendszer alapján
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Előre kidolgozott szempontrendszer, papír, íróeszköz, flipchart
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Cseh-Szombathy László 2000: A házastársi konfliktusok előfordulásának gyakorisága és a konfliktusok társadalmi forrásai. In: Schadt Mária (szerk.): Családszociológia. Pécs, Comenius Bt.
  - G. Chapman – R. Campbell 2003: Egymásra hangolva. Budapest, Harmat.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - Javaslatok megfogalmazása az elhangzottakhoz.

1.1.6. Összefoglalás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A párkapcsolat témakörében elhangzottak összefoglalása.
  - Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 5 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* Összegző kérdések.

*

Az óra célja

A hallgatók ráhangolása a párkapcsolati, családalapítási és gyermeknevelési kérdésekkel foglalkozó képzés tartalmára. A jelenlegi demográfiai tendenciák, az oktatás és a gazdaság kapcsolatára felhívni a figyelmet: hogyan függnek össze egymással az oktatásban eltöltött idő megnövekedése, a karrierutak differenciáltsága és a népesedési mutatók. A párkapcsolatok létesítése és fenntartása, a szülő-gyermek kapcsolat alapja a kommunikáció, ezért az óra célja az interperszonális üzenetátadás és kódolás alapjainak gyakorlati megismertetése. Ezért az óra tárgya a kommunikáció

mint az egyéni és társadalmi kapcsolatok alapja, s az ehhez tartozó ismeretek fejlesztése (stressz-kezelés, probléma-felismerés és problémakezelés). Cél továbbá a szexualitás témakörének körbejárása, egyfelől a párkapcsolati tárgyhoz kapcsolódva, másfelől azzal a céllal, hogy ezt a szenzitív témakört leendő tanárszerepükben is megfelelően és kellő határozottsággal tudják közvetíteni.

Fejlesztendő kompetenciák

A tananyaghoz kapcsolódó, fejlesztett vagy kialakított kompetenciák, amelyeket egyéni életükben, valamint pedagógusként is hasznosítani tudnak: probléma-felismerés elsajátítása, problémamegoldó-képesség fejlesztése, kommunikációs képességfejlesztés, vitakészség finomítása, tolerancia fejlesztése, empátikus viselkedés fejlesztése.

Az értékelés módja

Az óra során minden tematikai egységet követően rövid összefoglalásra kerül sor, amelyben visszacsatolásra is sor kerül. A tanultak összegzése, a tapasztalatok megfogalmazása, a kérdések megválaszolása mind azt a célt szolgálja, hogy egyfelől visszajelzést nyújtson az oktató számára, másfelől a továbblépést előkészítse. Az elméleti bevezető szakirodalmi háttér egy része a kurzust záró írásbeli dolgozat kötelező irodalma lesz.

A tematikai egységek leírása

Bevezetés

A *Fiatalok és párkapcsolat* címet viselő óra egyben a teljes képzés bevezető alkalma. Ezért az óra elején időt szánunk a képzés bemutatására, jelen modult és órát elhelyezzük a képzési struktúrában.

A (nemcsak) fiatalokat érintő párkapcsolati változások

Az első óra anyaga, különösen az elméleti rész, bemutatja röviden és átfogóan azokat a kérdéseket, problémákat, amelyek a kiindulópontját jelentik a hallgatók számára fejlesztett tananyagoknak. Ezek a problémakörök szorosan összefüggnek, és az oktatás, a társadalom és a gazdaság területén realizálódnak.

A romló demográfiai tendenciák okai között találjuk az oktatásban eltöltött idő kitolódását, illetve a karrierépítésre vonatkozó szándékok átalakulását. Más tudományágak felhívják a figyelmet a pártalálási nehé-

zségekre, amelyek a megváltozott családstruktúráknak egyfajta következményei. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a szocializációs folyamat első két állomását érintsük a kurzus során, s felhívjuk a figyelmet a családi és az iskolai (intézményi) szocializáció során elsajátított értékek és normák rendszerére.

A vitaindító előadásban hazai és nemzetközi demográfiai adatokon szemléltetjük az öregedő társadalmakban rejlő veszélyeket, kitérünk a kapcsolati formák sokszínűségére, a pártalálási nehézségek okaira, a szingliség kérdésére, kapcsolatok minőségére, stabilitására. A rövid vitaindító előadást követően a felvetett kérdések mentén a fiatalok hozzászólnak az előadásban felvetett problémákhoz, egymással vitázhatnak, egymásnak kérdéseket tehetnek fel. Ebben az esetben a vitázó csoportok spontán alakulnak ki, az oktató nem alakít ki csoportokat és nem kér szerepserét. A vitát az oktató vezeti, az időkeretet figyelembe véve.

Az órablokk időkerete 25 perc, amelyből 10 percet a vitaindító előadás vesz igénybe.

Oktatási módszerek: előadás, vita, megbeszélés.

Kommunikáció a párkapcsolatokban

A témablokkban nagyon röviden kitérünk a kommunikáció típusaira és szintjeire, központba állítva a párkapcsolati kommunikációt, a közlés nemi sajátosságait. A család (mint elsődleges szocializációs szintér) és az iskola (mint másodlagos szocializációs szintér) szerepe a kommunikációs stratégiák, minták közvetítésében igen meghatározó, ezért a személyes tapasztalatok megbeszéléseivel erre is kitérünk.

A férfiak és nők gondolkodásában, közlésében, kódolásában, problémáztatásában számos különbség létezik, ezek megismerése és felismerése a kommunikációt jelentősen elősegíti. A hallgatókkal végzett kommunikációs helyzetgyakorlatok ezek közül néhányat gyakoroltatnak a hallgatók érzékenyítésére.

Az órablokk időkerete 20 perc.

Oktatási módszerek: verbális és nonverbális kommunikációs helyzetgyakorlat, közös megbeszélés, tapasztalatcsere.

A szexualitás kérdésköre a kapcsolatokban

A szexualitás témakörében az előző blokkhoz kapcsolódva érintjük a nemi identitás kérdéskörét. A közös beszélgetésben a szerelem, szeretet

négy szintjének – szexus, erosz, fileo és agape – megkülönböztetéséből indulunk ki. Áttekintjük mind a négy szint jellemzőit, az emberi kapcsolatokban betöltött szerepét. Így jutunk el a felelős szexuális magatartás, végül a családtervezés témaköréig.

A szenzitív kérdéskör megbeszélésakor az oktatónak igyekezni kell olyan légkört teremteni, amelyben őszinte beszélgetés zajlik a szexualitásról. Ez nem csupán az órai munka során lényeges, hanem a tanárjelöltek tanári gyakorlatához is segítséget nyújt: hasonló témák megbeszéléséhez majdani tanítványaikkal.

A blokk során filmrészleteket tekintenek meg a hallgatók, majd irányított kérdések mentén homogén csoportokban (fiúk, lányok) beszélnek meg a látottakat. A kiscsoportos diskurzust követően következtetéseiket közlik az ellenkező neműekből álló csoportnak, amely közös megbeszéléshez vezet.

Az órablokk időkerete 20 perc.

Oktatási módszerek: filmelemzés, csoportos diskurzus, közös megbeszélés.

Konfliktuskezelés, problémamegoldás

A kommunikációs folyamat és a szexualitás témakörben kapcsolódóan valószínűleg többször felmerül a konfliktusok, problémák lehetősége. Ebben a tematikai egységben azokra a problémákra koncentrálnak, amelyek megzavarhatják ezeket a folyamatokat.

A kiinduló alap a stabil párkapcsolatok, baráti kapcsolatok kialakítására való törekvés, illetve annak fenntartásának igénye. Tehát nem általában a konfliktuskezelésről, vagy azok technikájáról van szó, hanem a kapcsolati rendszereket megzavaró jelenségekről és azok kezeléséről.

A blokk keretében érintjük a stressz-helyzetekből fakadó problémákat, de előtérbe helyezzük a prioritások és a minőségi idő jelentőségét. Ennek megtárgyalásához előre kidolgozott kérdéssort kapnak a hallgatók, amelyeket kiscsoportokban beszélnek meg.

Az órablokk időkerete 15 perc.

Oktatási módszerek: tanári magyarázat, kiscsoportos munka, megbeszélés.

Összegzés

Az órán elhangzottak összefoglalása. A megszerzett tudás és kompetenciák hasznosíthatósága a hallgatók majdani pedagógiai munkájában és az egyéni életükben.

Az órablokk időkerete 5 perc.

1.2. Fiatalok és a gyermekvállalás

Az egyes tematikai egységek, résztémák, altémák leírása:

1.2.1. Bevezetés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Kapcsolódás az előző anyaghoz.
  - Az óra tartalma, célja, felépítése.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 5 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* tanári magyarázat
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*–
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

1.2.2. Fiatalok demográfiai magatartás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Népesedési mutatók: gyermekszám-preferenciák, családalapítás és életkor, termékenységi mutatók.
  - Fiatal korosztályok demográfiai magatartásának megváltozása.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 25 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* interaktív panelelőadás, kérdésekkel és magyarázatokkal.
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Spéder Zsolt, Kapitány Balázs: Gyermekek: Vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések. Budapest, KSH, Népeségtudományi Kutatóintézet. 25–46.

- Kopp Mária – Skrabski Árpád 2003. A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében. Demográfia 2003/4. 383–392.
- Kamarás Ferenc: Családalapítás és gyermekvállalás az 1990-es években és az ezredfordulón. Demográfia 2001/1-2. 44–56.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* átvezető kérdések a következő blokkra

1.2.3. Fiatalok jövőtervei: karrier és/vagy család

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Fiatalok családalapítási tervei
  - A családalapítás feltételei a fiatalok elképzeléseiben
  - A karriertervek és a magánéleti tervek a felsőoktatásban
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 25 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Páros munkaformában előre megadott szempontsor alapján életpálya-modell kialakítása.
  - Közös megbeszélés, prioritások és feltételek rangsora.
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Színespapír, íróeszköz, szempontsor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Spéder Zsolt: Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása. In: Kolosi – Tóth – Vukovich (szerk.): Társadalmi riport. Budapest, TÁRKI, 2004.
  - Makay Zsuzsanna: Párkapcsolati magatartás és családalapítás a fiatalok körében. In: Székely Levente: Magyar ifjúság 2012. Budapest, Kutatópont, 2013. 53–90.
  - Engler Ágnes (2014). Dilemmák felsőfokon – hallgatók családalapítási tervei. Kapocs, 13. évf. 60. sz. 2014. 1. szám 17–25.

Az ellenőrzés, értékelés módja: következtetések megfogalmazása.

1.2.4. Tanulás és karrier gyerek mellett?

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A munka melletti tanulás
  - A munka és gyereknevelés melletti tanulás
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 25 perc*

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* kooperatív munka, mozaik módszerrel, kiscsoportokban
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
– tanulmány szövege több példányban
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
– Engler Ágnes: Gyermekkel abszolválva. Családos hallgatók tanulmányi életpályája. In: Puskás-Vajda Zsuzsa – BánJudit – Lisznyai Sándor: Kapcsolataink (védő)hálójában. Budapest, Felsőoktatási Tanácsadó Egyesület, 2013. 41–53.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések

1.2.5. Összefoglalás

- Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:
– A gyermekvállalás témakörében elhangzottak összefoglalása.
– Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 10 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések.

*

Az óra célja

Az óra az előző tananyag közvetlen folytatása. A párkapcsolati kérdéskörök és problémák után a gyermekvállalási tendenciákat járja körbe, elsősorban a fiatal korosztályok szemszögéből. Ennek tárgya az előzőekben megismert demográfiai folyamatok további taglalása, a magyar társadalom tervezett és realizálódott termékenységi mutatóinak megismertetése. Az óra célja a gyermekvállalás körülményeinek, feltételeinek elemzése elsősorban a fiatal korosztályok élethelyzetéből. További cél annak a ténynek a megvilágosítása, hogy a szakmai és a magánéleti karrierutak nem oltják ki egymást, hanem különböző mintázatokat (lineáris, párhuzamos, ciklikus) alkothatnak, miközben egymást erősíthetik.

Fejlesztendő kompetenciák

A tananyaghoz kapcsolódó, fejlesztett vagy kialakított kompetenciák, amelyeket egyéni életükben, valamint pedagógusként is hasznosítani tud-

nak: összefüggések felismerése, lényegkiemelés és lényeglátás fejlesztése, probléma-felismerés elsajátítása, problémamegoldó-képesség fejlesztése, kommunikációs képességfejlesztés, kooperatív együttműködés fejlesztése.

Az értékelés módja

A tematikai egységek végén megvalósuló kérdések és összefoglalások kivétel nélkül a következő blokkot készítik elő. A páros és a kiscsoportos munkákban folyamatos visszautalás valósul meg az előzőekben tanultakra. Az elméleti bevezető szakirodalmi háttér egy része a kurzust záró írásbeli dolgozat kötelező irodalma lesz.

A tematikai egységek leírása

Bevezetés

A *Fiatalok és párkapcsolat* és a *Fiatalok és gyermekvállalás* órák szorosan összetartoznak. A bevezető percekben erre hívja fel a figyelmet az oktató. Az elmúlt óra anyagának rövid összefoglalásával készíti elő a gyermekvállalás témakörét, jelzi a tartalmat, felépítést és a kitűzött célt.

Fiatalok demográfiai magatartása

A bevezető előadásban a téma szempontjából lényeges főbb népesedési mutatók bemutatására kerül sor idősoros statisztikai adatok felhasználásával (pl. élveszületések száma, koraszülés, csecsemőhalandóság, optimális szülési kor, a szülők átlagos életkora az első gyermek megszületésekor, termékenység mutatók).

Az előző óra következtetéseire kapcsolódva megfigyeljük a fiatal korosztályok demográfiai magatartásának megváltozását, az első gyermek megszületésének kitolódását, a többedik gyermek vállalását. Kitérünk az akaratlagos gyerektelenség kérdésére, a meddőség növekedésére, az életkor-változással járó kockázatokra. Fontos hangsúlyt kapnak azok a társadalmi, gazdasági tényezők, amelyek a gyermekvállalást befolyásolják.

A panelelőadás során az egyes tématerületek bemutatását követően a hallgatók kérdéseket tesznek fel, hozzászólnak, amelyre az oktató magyarázattal, kifejtéssel válaszol.

Az órablokk időkerete 25 perc

Oktatási módszerek: panelelőadás, magyarázat, kérdések és válaszok.

Fiatalok jövőtervei: karrier és/vagy család

A jövőtervekre vonatkozó tematikai egységben a fiatal korosztály karrierre és családalapításra vonatkozó elképzelései állnak a középpontban. A páros munkaforma során egyéni elképzeléseik alapján egy ún. életpálya-modellt készítenek a hallgatók, amelyben időegységekre bontva készítik el a szakmai életükre vonatkozó stratégiájukat.

A karriertervükben helyet kap az elhelyezkedés, munkakör, jövedelem, önképzés, elérni kívánt célok és ezek feltételei. A magánéletre vonatkozóan a társ vagy egyedülállóság, a gyerek vállalása vagy az erről való lemondás, a tervezett gyerekszám, a családalapítás feltételei. Végül a modellben e két terület összeegyeztetését végzik el időben, feltételekben gondolkodva.

A páros munkák eredményeit egymásnak bemutatják, hozzászólnak, kérdeznak egymástól. A személyes igények, vágyak, tervek a felsőoktatás keretében születnek, így ebben a blokkban kimondottan diplomás fiatalok kerülnek a középpontba.

Az órablokk időkerete 25 perc.

Oktatási módszerek: páros munka, közös megbeszélés, tapasztalatcsere.

Tanulás és karrier gyerek mellett?

Az előző blokk végkövetkeztetése között várhatóan megjelenik a szakmai és magánéleti tervek összehangolásának összetett volta, különösen a jelenlegi munkaerő-piaci elvárások és folyamatok ismeretében. A kutatások azt mutatják, hogy a folyamatos önképzés, a szakmai előrehaladás a fiatalok prekoncepcióiban teljes idő- és figyelemráfordítást feltételez, ezért a karriert és családot egymás kizáró tényezőnek ítélik.

Különböző kutatásokból összeállított tanulmány alapján járjuk körbe ezt a kérdést kooperatív technika alkalmazásával, ezen belül mozaikmódszert használva. A négyfős csoportokban mindenki egyenlő részt vállal a feladat megoldásában, és kizárólag közösen tudják megvalósítani a feladatot.

Az órablokk időkerete 25 perc.

Oktatási módszerek: kooperatív technika (mozaikmódszer), megbeszélés.

Összegzés

Az órán elhangzottak összefoglalása. A megszerzett tudás és kompetenciák hasznosíthatósága a hallgatók majdani pedagógiai munkájában és az egyéni életükben.

Az órablokk időkerete 10 perc.

1.3. Tanulás, család, karrier

Az egyes tematikai egységek, résztémák, altémák leírása:

1.3.1. Bevezetés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Korábbi ismeretek felelevenítése
  - Kapcsolódás az előző két anyaghoz
  - Az óra tartalma, célja, felépítése
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 5 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* tanári magyarázat
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése: –*
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: –*

1.3.2. Munkakarrier a mai viszonyok között

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Pályakezdő értelmiségiek gazdasági aktivitása, munkanélküliség, túlképzettség, pályaelhagyás
  - Pedagógus életpálya
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 10 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Statisztikai adatok alapján készített táblázatok és ábrák elemzése kis-csoportokban.
  - Az eredmények megbeszélése
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*

- nyomtatott táblázatok és ábrák
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - KSH adatok
  - Galasi Péter: *A felsőfokú végzettségű munkavállalók munkaerő-piaci helyzete és foglalkozásuk-iskolai végzettségük illeszkedése*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek BWP. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet – Budapest Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, 2008.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* javaslatok megfogalmazása az elhangzottakhoz.

1.3.3. Családi karrier a mai viszonyok között

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Családi karrier fogalma
  - A munkaerőpiac elhagyása gyermekvállalás, gyermekgondozás miatt: esélyek, kockázatok, a tudás karbantartása
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári magyarázat.
  - Problémafa és célfa elkészítése kiscsoportokban
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - flipchart, íróeszköz, papír
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Lakatos Judit : *Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után*. *Statisztikai Szemle* 79. 2001/1. 56–63.
  - Engler Ágnes: *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Budapest, Gondolat, 2011.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

1.3.4. Társadalmi nemi sajátosságok

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Karrierutak, karrierlehetőségek gender megközelítésben
  - Munkavállalás és társadalmi nem: diszkrimináció, szegregáció, elhelyezkedési esélyek és munkahelymegtartás családdal és család nélkül
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* véleményrác készítése négyfős csoportokban
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - papír, íróeszköz, tábla
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Koncz Katalin: Női karrieresélyek, karriertípusok s karrierjellemzők. Munkaügyi Szemle, 50. évf. 2006/9. 28–35.
  - Frey Mária: Nők és férfiak a munkaerőpiacon. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.) Szerepváltozások. Budapest, TÁRKI, 2001.
  - Galasi Péter 2000. Női-férfi kereseti különbségek Magyarországon 1986–1996. Budapest, Országos Munkaügyi Kutató és Módszertani Központ.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

1.3.5. Szerepek és feladatok

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Társadalmi szerepek összehangolása időben, térben, ráfordításban
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Szerepjáték
  - Megadott szituációk megelevenítése, majd szerepcsere
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - szituációs gyakorlatok
  - *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:* – G. Chapman – R. Campbell: Gyerekekre hangolva. Budapest, Harmat, 2003.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

1.3.6. Család és magánélet egyensúlya

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Családi háttér hatása a mentális jólétre és a munkavégzésre

- Szektorok és esélyegyenlőség: az állami, a civil és a versenyszféra előnyei és hátrányai a munka-magánélet egyensúly szempontjából
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Ötletbörze a gyermeknevelés, a gyermekgondozás és a munkavégzés hatékony összehangolásáról
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - papír, színes cédulák, írószer, flipchart
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: *Család és munka – értékek és aggodalmak a rendszerváltozás után. Budapest, KSH-NKI, 2000.*
  - Kopp Mária: A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika, 2010/ 4.*
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - fogalomtár alkotása az elhangzottak alapján.

1.3.7. Összefoglalás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A Tanulás, család, karrier c. modul összegzése.
  - Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 10 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések.

*

Az óra célja

Az óra az előző két óra anyagára épít, illetve ahhoz kötődik több szálon. A logikai gondolatmenet a párkapcsolati és családalapítási szándékkal és körülményeivel kezdődött, a kurzus jelenlegi állomásán a már megvalósult helyzetet elemezzük. Mi történik, ha a munkavállalónak, aki munkatevékenységet végez, képzzi magát egyéb kötelességei is vannak a magánéletében. A család és a munka összehangolásának problémájára, lehetséges megoldásaira való figyelemfelhívás az óra célja.

Fejlesztendő kompetenciák

A tananyaghoz kapcsolódó, fejlesztett vagy kialakított kompetenciák, amelyeket egyéni életükben, valamint pedagógusként is hasznosítani tudnak: probléma-felismerés elsajátítása, problémamegoldó-képesség fejlesztése, beleélés képességének fejlesztése, kommunikációs képességfejlesztés, csapatmunkára való készség fejlesztése.

Az értékelés módja

Az óra során az egyes témakörök lezárásához, az ismeretek összegzéséhez a hallgatóktól várunk vázlatot, fogalomtárat, újabb kérdéseket, megoldási javaslatokat. Az elméleti bevezető szakirodalmi háttér egy része a kurzust záró írásbeli dolgozat kötelező irodalma lesz.

A tematikai egységek leírása

Bevezetés

A bevezetésben a korábban tanultak felelevenítése, ismétlése történik azzal a céllal, hogy a hallgatók a korábbi ismeretibe ágyazva vegyenek részt az óra gyakorlati feladataiban. Elhangzik a jelenlegi óra célkitűzése, felépítése, a modul egységébe való illeszkedése.

Az órablokk időkerete: 5 perc

Oktatási módszerek: tanári magyarázat.

Munkakarrier a mai viszonyok között

Az óra keretében alapvetően szétválasztjuk a munkakarrier és a családi karrier fogalmát. A munkakarrier kapcsán a diplomás pályakezdőkre figyelünk leginkább.

A gazdasági életből vett statisztikai adatok alapján elemzéseket végzünk többek között az elhelyezkedési esélyek, a gazdasági aktivitás, a munkanélküliség, a túlképzettség, a pályaelhagyás témakörében.

Összehasonlítjuk a diplomás munkavállalók gazdasági jellemzőit más iskolai végzettségűekével. Kiemelten foglalkozunk a pedagógus pályamoddellel, különös tekintettel a munka-család összehangolására.

Az órablokk időkerete: 15 perc

Oktatási módszerek: önálló munka, magyarázat.

Családi karrier a mai viszonyok között

A családi karrier fogalmának tisztását követően megbeszéljük, miért szorul háttérbe a családban és a háztartásban végzett, fizetett munkavégzés, miért kisebb a társadalmi és anyagi megbecsülése ennek a területnek.

Korábbi ismeretekre és a személyes tapasztalatokra alapozva közös diskurzus keretében fogalmazzuk meg a munkaerőpiacnak a privát szférához való viszonyát: milyen előnyöket és hátrányokat élveznek a gyermektelenek/a kisgyermekesek/a nagyobb gyermeket nevelők/a „túlkorosak”.

Kitérünk a nők (és ritkább esetben a férfiak) munkaerőpiac-elhagyására a kisgyerek-nevelés időszakában. Körvonalazzuk, milyen pozitívumai származik abból, ha a gyesein, gyeden lévők az inaktivitás időszakában képzik magukat, karbantartják és fejlesztik tudásukat és képességeiket.

A problémákat vertikálisan és horizontálisan célján jelenítik meg a hallgatók, majd célját készítik megoldási javaslatokkal.

Az órablokk időkerete: 15 perc

Oktatási módszerek: magyarázat, kiscsoportos munka, probléma- és célfa.

Társadalmi nemi sajátosságok

A nemi sajátosságokat tárgyaló blokkban a férfi és női szerepeket figyeljük meg a munkaerőpiacon, majd a családban. A hallgatók véleményrácst készítenek ahhoz a kérdéshez kapcsolódóan, hogyan jelenik meg a férfi és női munkavállaló a munkaerőpiacon, milyen eltérések lehetnek a felvételükben, alkalmazásukban.

A munkaerőpiacon meglévő jelenségek nem kerülhetők ki ebben a témakörben, ezért valószínűleg a hallgatói munkákban megjelenik a diszkrimináció, horizontális és vertikális szegregáció, az elhelyezkedési esélyek és munkahelymegtartás családdal és család nélkül problematikája.

Az elvégzett feladatok bemutatás után megbeszéljük ezeket a fogalmakat és jelenségeket, majd a hallgatók megpróbálnak közös konszenzust alkotni a kérdésben.

Az órablokk időkerete: 20 perc

Oktatási módszerek: véleményrác (önálló munka, csoportmunka és frontális munka ötvözése), tanári magyarázat, vita.

Szerepek és feladatok

Az előzőekhez kapcsolódó blokkban szerepjáték keretében kerülnek bemutatásra férfi és női jellemzők, ebben az esetben már nem a munkaerő-piaci szerepeikben, hanem családi feladatköreikben.

Az előre megírt problémaközpontú szituációk eljátszását követően szerepcseré következik, a hallgatóknak az ellenkező nem érvelését, logikáját kell követniük.

A szerepjátékokat követően közösen beszéljük meg a tapasztalatokat.

Az órablokk időkerete: 15 perc

Oktatási módszerek: szituációs gyakorlat, szerepjáték, közös megbeszélés.

Család és magánélet egyensúlya

Az óra végén a tanultak egyfajta összegzéseként a két terület közötti egyensúly témakörében ötleteket, megoldási javaslatokat gyűjtünk a gyermeknevelés, a gyermekgondozás és a munkavégzés hatékony összehangolásáról.

A megbeszélésben kitérünk a kutatásokban kimutatott eredményekre, miszerint aki harmonikus családban él, fizikálisan és mentálisan egészségesebb, munkavégzésében eredményesebb. A pedagógus pálya jelege miatt érintjük a szektorok közötti különbségeket a magánélet és szakma összehangolásának jegyében.

Lehetséges megoldásként felmerül az atipikus foglalkoztatás, amely magyar viszonylatokban alacsony arányban jelenik meg, viszont kedvező hatást gyakorol a balansz kialakításában.

Ezt követően fogalomtárat állítunk össze a szerteágazó témát érintő, felmerülő problémákról, javaslatokról, kérdésekről.

Összegzés

A modul utolsó órájának végén az elhangzottak összegzésére kerül sor. A megszerzett tudás és kompetenciák hasznosíthatósága a hallgatók majdani pedagógiai munkájában és az egyéni életükben.

Az órablokk időkerete 10 perc.

Oktatási módszerek: közös megbeszélés, tanári összefoglalás.

2. MODUL

Páskuné dr. Kiss Judit: *Szülői szerepek a családi életciklusok rendszerében*

A modul felépítése:

- 2.1. A család mint rendszer, családi és egyéni életciklusok I.
- 2.2. A család mint rendszer, családi és egyéni életciklusok II.
- 2.3. A szülői szerep összetevői a gyermek pályafejlődésében
- 2.4. Normatív válságok az életpálya építésben a fiatal felnőttkorig

2.1.–2.2. A család mint rendszer, családi és egyéni életciklusok I–II.

Az egyes tematikai egységek, résztémák, altémák leírása:

2.1.1. Bevezetés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A családi folyamatok interakcionális megközelítése, hatás és visszahatás
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 20 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - tanári magyarázat, előadás
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Biró Sándor dr. – Komlósi Piroska (szerk.) (2001): Családterápiás olvasókönyv. Animula Kiadó
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - vélemény-nyilvánítás az elhangzottak összefoglalásaként.

2.1.2. Rendszerben élni

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az egyén a szűkebb és tágabb környezet interakciós kontextusában.
  - Aktív és passzív résztvevők.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 30 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - strukturált gyakorlat: „Rendszerekben élni”
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - A/4 papírok
  - íróeszközök, színes ceruzák
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bagdy Emőke (szerk.) (2006): *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális Tankönyv. HEFOP-Bölcsész Konzorcium, Bp.
www.webcreator.hu/tankonyv/pf3.html
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: –*

2.1.3. A változás megélése, tudatosítása

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A változások kényszere, külső és belső forrásai
  - A változásokra való sikeres reagálás feltételei
  - A változással szembeni ellenállás
  - Elsőrendű és másodrendű változások
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 25 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - egyéni munka és kiscsoportos feldolgozás: „A változás megélése, tudatosítása”
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - előkészített kérdések nyomtatva
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Eerenbeemt, Else-Marie van den; Heusden, Ammy van (2001): *A változó egyensúly*. Coincidencia Kiadó.
  - Bagdy Emőke (szerk.) (2006): *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális Tankönyv. HEFOP-Bölcsész Konzorcium, Budapest.
www.webcreator.hu/tankonyv/pf3.html
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: összegző kérdések.*

2.1.4. Családi élelciklusok

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Élelciklus-váltás és másodrendű változás
  - Változás a családi alapszerepekben, feladatkörökben, a család külső társadalmi kapcsolataiban
  - Normatív krízisek
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 30 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Egyéni munka
  - Csoportos megbeszélés
  - Kérdések feltevése és válaszok megfogalmazása az ellentétes nemű csoportnak
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Előre elkészített/kinyomtatott ábra, résztvevőnként 1
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bagdy Emőke (szerk.) (2006): *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális Tankönyv. HEFOP-Bölcsész Konzorcium, Budapest. www.webcreator.hu/tankonyv/pf3.html
  - Dávid Mária és mtsi (2006): *Hatékony tanulómegismerési technikák*. Pedagógus-továbbképzési Kézikönyv, Sulinova. old.wekerle.gov.hu/download.php?doc_id=2039
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: összegző kérdések.*

2.1.5. Életszerepek

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A családi szerepeken kívüli életszerepek a különböző élelciklusokban
  - Az életszerepek mintázata, egymásra hatása
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 30 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - egyéni és kiscsoportos munka
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - előre nyomtatott üres ábra (Életpálya-szivárvány)

- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Super, D. E. (1980): A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. *Journal of Vocational Behavior* 16, p. 282–298
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.1.6. Családi rítusok

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Ceremóniák és rituálék mint a családi kommunikáció sajátos formái
  - A családi rítusok funkciói
  - A jól működő család jellemzői
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 25 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári magyarázat
  - Kiscsoportos megbeszélés a kiadott szempontrendszer alapján
  - Előre kiadott szempontok a személyes tapasztalatok rendezéséhez
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - A/4 papír, íróeszköz
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bagdy Emőke (szerk.) (2006): *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális Tankönyv. HEFOP-Bölcsész Konzorcium, Budapest. www.webcreator.hu/tankonyv/pf3.html
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.1.7. Összefoglalás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 20 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések

*

Cél: A családi folyamatok interakcionális szemléletének kialakítása saját élménnyel és módszertani képzéssel.

Fejlesztendő kompetenciák: önismeret, önreflexiós képesség, rendszerszemlélet, probléma-felismeréshez szükséges értelmezési keretek bővülése.

Értékelés: Az óra során a tematikai egységeket követően rövid összefoglalásra kerül sor tanári kérdések segítségével. A tanultak összegzése, a tapasztalatok megfogalmazása, a kérdések megválaszolása egyben visszajelzést nyújt az oktató számára az elsajátítás, megértés színvonaláról. A tartalmi támpontok szakirodalmi háttere része a kurzust záró írásbeli dolgozat kötelező irodalmának.

1. Bevezetés

Tartalmi támpontok

A család dinamikus egyensúly felé törekvő rendszer, melynek pszichológiai határai, alrendszerei és önszabályozó folyamatai vannak. A családi rendszerben a tagok folyamatosan hatnak és visszahatnak egymásra, úgynevezett cirkuláris (körkörös, rendszerszemléletű) okságokat létrehozva. Egy adott viselkedés egyben ok és okozat is, szemben a lineáris oksággal, melyben egy adott cselekedet vagy ok, vagy okozat, de nem tekinthető mindkettőnek.

A család olyan dinamikus egység, mely az idők során fejlődik és változik. A változások forrásai lehetnek külső tényezők (pl. munkahelyi változások) illetve belső tényezők (pl. a gyermek növekedéséből fakadó új szükségletek). A változásokra való sikeres reagálás során a családi rendszernek új struktúrákat, szabályokat, viselkedésmódokat és új szerepeket is ki kell munkálnia. Ez azt jelenti, hogy amikor egy család egyik fejlődési fázisból átlép egy másikba, a rendszeren belüli viszonyokat újra kell tárgyalnia. Ám sok esetben a változással kapcsolatban ellenállás vagy inercia tapasztalható, azaz a család nem ismeri fel/tagadja annak szükségességét, vagy felismeri, de mégsem tesz semmit. Így egy korábban kialakított, de már inadaptív vá vált egyensúlyhoz, (homeosztázishoz) ragaszkodva elkerülik a rendszer természetét, egészét érintő úgynevezett másodrendű változásokat. Következésképpen a rendszer „beragadhat” azaz újból és újból olyan megoldásokkal próbálkozik a család, melyek korábban

ugyan beváltak, de az új körülmények között már nem hatékonyak. Az életciklus szakaszainak váltásakor mindenképpen szükséges másodrendű változás: a családi alapszerepekben, feladatkörökben, a család külső társadalmi kapcsolataiban meg kell(ene) történnie a módosításnak.

2. Rendszerekben élni (gyakorlat, Bagdy, 2006)

Instrukció: Végy elő egy A/4-es üres lapot. Rajzolj egy kört, mely Téged képvisel. Most tedd hozzá a Neked fontos személyeket, tetszőleges elhelyezésben és méretben rajzolt körökkel. Végy egy eltérő színű tollat vagy ceruzát és rajzolj hozzá olyan intézményeket, amelyek szerepet játszanak az életedben. Formájuk és méretük legyen tetszőleges, légy spon-tán az ötletekben!

Ha a rajz elkészült, beszélj meg egy választott társaddal, mit tükröz a rajz, milyen (mekkora) jelentősége van az adott személyeknek/intézményeknek a napi életvezetésedben. Hogyan jut ez a jelentőség kifejeződés-re?

3. A „változás” megélése, tudatosítása (gyakorlat, Bagdy, 2006)

Instrukció: Az alábbi kérdések megválaszolásával gondold át, az alábbiakat:

Mit jelent Neked ez a szó: „változás”?

Melyik változás volt a legnagyobb az életedben? Hogyan élted meg, és mit tettél?

És a családod életében? Hogyan zajlott, és mit tettek?

Milyen változás volt a Te életedet is érintő közösség életében, amelyben élsz? Hogyan érintett a változás?

Mi a személyes véleményed a „nehézség” és a „probléma” fogalmának különbségeiről?

Ha a válaszok megszülettek, 3-4 fős kiscsoportban beszéljétek meg a tapasztalatokat! Vitassátok meg, a változással kapcsolatban milyen értékek, állásfoglalások élnek személyes életekben, illetve a családokban!

4. Családi életciklusok

Tartalmi támpontok

Minden ciklusnak van egy sajátos szerkezete, nagysága, feladat-és tevékenység köre valamint családi szereprendszere, interperszonális hálózata (1. sz. táblázat).

1. táblázat:

*A családi életciklus rendszerének összefoglaló táblázata
(Dávid és mtsai, 2006, 88. o.)*

Családi életciklus	Családi feladatok	Családi szerepek	Családi struktúra	Természetes krízisek
Újonnan házasodottak	otthonról hozott minták és értékek összeegyeztetése, közös világ megteremtése átvitt és fizikai értelemben	férj-feleség	2 fő egy generációs család, felnőtt tagokkal	szerepek, minták, értékek egyeztetése, a család pszichológiai határainak meghúzása; a magánélet megteremtése
Csecsemős család	szülővé válás	férj-feleség anya-apa- gyermek	3 fős, két generációs család felnőtt- gyermek al- rendszer	szülői minták egyeztetése, az anya társadalmi izolációja, a felelőség szerep háttérbe szorulása, anya-gyermek koalíció
Kisgyermekes család	a gyermek gondozása	férj-feleség, anya-apa- gyermek- testvér	3-4-5 fős két generációs család, felnőtt- gyermek al- rendszer	női munkavállalás, szerepkonfliktusok, otthoni munkamegosztás, óvodai beilleszkedés

Család iskolás korú gyermekkel	iskolás ritmus, életmód kialakítása, a gyermek segítése és ellenőrzése	férj-feleség, anya-apa-gyermek-testvér	3-4-5fős két generációs család, felnőtt-gyermek alrendszer	iskolaérettség, prepubertáskori változások
Serdülő gyermekes család	stabilitás és érzelmi biztonság nyújtása, a szülői szerepek újradefiniálása	férj-feleség, anya-apa-gyermek-testvér	3-4-5fős két generációs család, felnőtt-gyermek alrendszer	harc a szülő-gyermek alrendszerek határainak lebontásáért
Felnövekedett gyermeket kibocsátó család	a gyermek fizikai és érzelmi leválasztása, az új családtagok befogadása	a szülői szerepek a háttérben, a férj-feleség szerep az előtérben	a család határainak mozgása, a felnőtt-gyermek alrendszer kiegyenlítődik	üres fészek szindróma
Magukra maradt aktív szülők	a házastársi kapcsolat megújítása	a férj-feleség szerep az előtérben, az anyós-após, nagyszülői szerepek tanulása	2 fős, egy generációs család	üres kagyló szindróma
Inaktív, idős házaspár	a napi életritmus, életmód átszervezése	férj-feleség, nagyszülői szerepek	2 fős, egy generációs család	a társadalmi szerepek elvesztése

Egyénekenként és családi rendszer részeként párhuzamosan zajlanak felnövekedésünk és felnőtt életünk ciklusai. A folyamatok egymásba ágya-

Milyen külső-belső veszélyek, kihívások jellemzik személyes és családi életciklusodat? Milyen személyes erőforrásaid vannak?

Az átgondolást követően kiscsoportban beszéljétek meg a leírtakat s reflektáljatok egymás gondolataira, érzéseire!

5. Életszerepek

Tartalmi támpontok:

A családi szerepeken kívül számos más életszerepet is „játszunk”, melyek közül az élet idői tengelyén valamelyik korábban (gyerek), valamelyik később (nyugdíjas) jelenik meg. Vannak olyan időszakok, amikor egy adott időpontban csak egy szerepben működik a személy, máskor több szerep követelményeinek egy időben kell megfelelni (jellemzően az élet delén, amikor egyszerre kell működtetni a házastársi, a szülői, a háztartásfenntartói és a dolgozói szerepet). A játszott szerepek száma és az a mód, ahogyan ezeket vállaljuk, a megelégedettség és a stressz legfontosabb kiváltói lehetnek.

A legjelentősebb életszerepek SUPER (1980) szerint a következők: (1) gyermek, (2) tanuló, (3) szabadidőtöltő – de nem a szabadidős *aktivitás* értelmében, így tehát idetartozik a henyélés is, (4) polgár, (5) dolgozó – ideértve a szerep munkanélküliként megélt aspektusait is, (6) házastárs, (7) otthoneremtő, (8) szülő és (9) nyugdíjas. Ezek a legtöbb ember életében megjelenő szerepek nem kizárólagosak (pl. beszélhetünk olyan szerepekről is, mint testvér, vallásgyakorló, szerető stb.) és nem feltétlenül jelennek meg ezek mindenkinél. Ráadásul mind a szerepteljesítmény, mind a szerepek fontossága és azok a színhelyek, amelyekhez ezek a szerepek kötődnek, folyamatosan módosulnak a személyes fejlődés és a változó környezeti hatások kölcsönhatásának az eredményeképpen, és nem utolsósorban egymásra is jelentős hatást gyakorolnak.

Az Életpálya-szivárványt mint modellt SUPER olyan eszközként kínálta, amelynek segítségével az életben játszott szerepek száma és típusa, valamint időbeli kiterjedtsége jól ábrázolható.

Lehetőséget kínál az életszerepek fontosságának kifejezésére, ábrázolására egy személy életének adott szakaszában? Erre kétféle lehetőség kínálkozik.

Gyakorlat:

Instrukció: „Színezd ki az ábra sávjait aszerint, hogy az egyes szerepek az általad megélt életszakaszban milyen fontosak (voltak). Az idő ábrázolására használd a sáv megfelelő szélességű kitöltését, az érzelmi bevonódás ábrázolására pedig a színezés erősségét egy általad választott színnel!”

Az egyéni munkafázis után a „rajzok” bemutatása következik, lehetőséget adva ön- és egymásra való reflexióra.

6. Családi rítusok

Tartalmi támpontok

A családi rítusok, ceremóniák egyrészt családi identitás erősítő szerepet töltenek be életünkben, másrészt az életciklus-változásokat is jelzik. Fontos szerepet töltenek be a változás definiálásában, az új határok kialakításában. Az a szokás, hogy valamennyi családtag részt vesz a ceremónián hozzájárul ahhoz, hogy az úgynevezett újradefiniálás egyszerre, minden érintett előtt megtörténjen. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a ceremóniák és rituálék a családi kommunikáció egy sajátos formáját jelentik.

Gyakorlat: **Családi rítusok gyűjtése** (Bagdy, 2006)

Instrukció: Mindannyiunk emlékében kirajzolódnak azok az ünnepek, szokások, rendezvények, az év fontos történései, amelyekre gyermekként készülődve vártunk, felnőttként pedig folytatjuk azokat. Válogatás nélkül, szabadon gyűjtsd össze, melyek voltak a családban a jellegzetes rítusok, szokások, ünnepek, közösségi szokások, szertartások!

Ha összeírtad, csoportosítsd őket aszerint, hogy melyek voltak a családtagokhoz személyesen kötődő, mennyi az év ünnepeihez kapcsolódó, s mennyi a környezeti kultúra/életvitel által meghatározott (pl. ballagás, avatás stb.)

Melyik/melyek volt/ak a legemlékezetesebb/ek? Miért?

Személyes élményeid alapján milyen szerepe van/lehet a családi éle-
tetekben (a már fent említett szerepeken kívül)?

Melyeket viszel tovább személyes életedben, s melyeket nem? Miért?

Páros vagy csoportos formában is beszélgetetek e téren szerzett személyes élményeitekről!

Gyakorlat: **Mitől működik jól egy család?** (Bagdy, 2006)

Instrukció: Gondolj a környezetemben három olyan családra, amely szerinted jól működik. Vedd sorra őket, mit tesznek/nem tesznek; mitől jó a családi életük, és mi ragadott meg téged bennük. Írd le, mi jellemzi az egyes családokat!

Ha mindhármát végig elemezted, húzd alá, mi van meg ezekből a Te családi életedben, s egy másik színnel jelöld meg, mi az, ami hiányzik.

Mi a Te szereped/részed ebben?

A gyakorlatot végezheted egyedül, de célszerűbb közösen egy csoporttársaddal. Kölsönösen segítsétek egymás elemzését, és közösen fogalmazzátok meg a következtetéseiteket!

Összefoglalás

A pedagógiai munkában és a saját életben való hasznosíthatóság megfogalmazása: mit viszek magammal?

2.3. A szülői szerep összetevői a gyermek pályafejlődésében

2.3.1. Bevezetés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az előző két modulhoz való kapcsolódás, a korábbi ismeretek összefoglalása, átvezetés: a pálya/karrierépítés beágyazottsága az életpálya tágabb kontextusába
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - tanári magyarázat, előadás
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bryant, B. K. – Zvonkovic – A. M., Reynolds, P. (2006): Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 69, p. 149–175
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - ismétlő kérdések
  - vélemény-nyilvánítás az elhangzottakkal kapcsolatban.

2.3.2. Foglalkozási szerepviselkedés az egész élethosszra és élettérre kiterjedő perspektívából

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - szülői hatások a szakmai fejlődésre kisgyermek- és kamaszkorban
  - A családi kontextus tényezői
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 25 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Strukturált gyakorlat: „A családi kontextus mint a szülői szerep gyakorlásának kerete”
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - A/4 papírok, íróeszközök, színes ceruzák, filctollak

- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bryant, B. K. – Zvonkovic, A. M. – Reynolds, P. (2006): Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 69, p. 149–175
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.3.3. A munkához kapcsolódó értékorientáció

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A munkavégzéshez kapcsolható értékek
  - A teljesítménymotiváció tükröződése a munkaértékek rendszerében
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 25 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Egyéni munka és közös kiértékelés
  - Tanári magyarázat
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Super „Munkaérték kérdőív”
  - Páskuné Kiss Judit (alkotó szerkesztő) (2006): *Varázsszem – 21 játék-csomag önismereti foglalkozásokhoz*. Arany János Tehetséggondozó Program Intézményeinek Egyesülete, Miskolc
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések.

2.3.4. Szakmai exploráció és szülői viselkedés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Szülői válaszkészség a gyermek szükségleteire
  - Közvetlen szülő-gyerek közös tevékenység
  - Közvetett szülői részvétel a gyermek iskolán kívüli aktivitásában
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 10 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Egyéni és kiscsoportos munka – ábraértelmezés
  - Tanári magyarázat
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Előre elkészített/kinyomtatott ábra, résztvevőnként egy (szülői válaszkészség)

- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bryant, B. K. – Zvonkovic, A. M. – Reynolds, P. (2006): Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 69, p. 149–175.
  - Inántszy-Pap Judit – Orosz Róbert – Pék Győző – Nagy Tamás (2010): *Tehetség és személyiségfejlesztés*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.3.5. Összefoglalás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 10 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések.

*

Cél: Aszülői viselkedés szakmai fejlődést befolyásoló faktorainak tudatosítása, konceptualizálása saját élménnyel és módszertani képzéssel. Különösképpen figyelmet fordítunk a következő szerepösszetevőkre: a felnőttkori munkáról való tudás szülői közvetítése; a szülői bevonódás/részvétel a gyermek mindennapi életébe/tevékenységeiben; a gyermek iskolai és szakmai jövőjére vonatkozó szülői aspirációk és elvárások; a szülők szocioökonómiai státusa; a szülők fizikai és kapcsolati (kommunikációs) hozzáférhetősége a gyerek számára. Törekszünk arra, hogy a szülői hatást a szülőkre gyakorolt többtényezős hatások rendszerében konceptualizáljuk. További cél a személyiség munkához kapcsolódó értékorientációjának tudatosítása továbbá a résztvevők szembesítése azzal a ténnyel, hogy ugyanaz a munka többféle önkibontakoztatási lehetőséget kínál, amelyeket más-más személy más-más értéként kezel.

Fejlesztendő kompetenciák: önismeret, önreflexiós képesség, rendszerszemlélet, probléma-felismeréshez szükséges értelmezési keretek bővülése, empátiás készség

Értékelés: Az óra során a tematikai egységeket követően rövid összefoglalásra kerül sor tanári kérdések segítségével. A tanultak összegzése, a tapasztalatok megfogalmazása, a kérdések megválaszolása egyben visszajelzést nyújt az oktató számára az elsajátítás, megértés színvonaláról. A tartalmi támpontok szakirodalmi háttere része a kurzust záró írásbeli dolgozat (felelet választós teszt) kötelező irodalmának.

1. Bevezetés

Tartalmi támpontok

A foglalkozási szerepviselkedést a szakemberek egyre inkább az egész élethosszra kiterjedő perspektívából szemlélik és hangsúlyozzák, hogy a szakmai fejlődés már a kamaszkor előtt kezdődik. Való igaz, hogy a szakmai fejlődés és a gyerekkori fejlődés közötti kapcsolat elhanyagolt terület. Még kevesebbet tudunk a szülőknek a gyerek és kamaszkori szakmai fejlődésben betöltött szerepéről annak az evidenciának az ellenére, miszerint a szülők erősebben befolyásolják a gyermek szakmai fejlődését, mint akár az iskola, vagy a társak (Hartung et al. 2005, Vondracek, 2001; vö. OECD adatok a PISA felmérések eredményeiről: teljesítményt befolyásoló tényezők).

A szakmai fejlődés magában foglalja

- a különböző munkatípusok és munkával kapcsolatos követelmények ismeretét,
- a foglalkozási érdeklődés explorációját,
- a meghatározott pályáaspirációk kidolgozását,
- azoknak a terveknek a kialakítását, hogy hogyan lehet ezeket elérni,
- a munkával kapcsolatos én-hatékonyság érzését.

Ennek megfelelően a szülői felelősség kérdése a következőképp fogalmazható meg a gyermek és kamasz pályafejlődésével összefüggésben: A szülői hatásnak melyek azok az aspektusai, amelyek segítenek a gyerekeknek, hogy

- felfedezze saját képességeit és felkutassa érdeklődési területeit, amelyek megalapozzák később a kielégítő és eredményesen végzett munkatevékenységek megtalálását,
- kiválasszon, és végül elköteleződjön egy bizonyos foglalkozás mellett,
- elérje a munkában az én-hatékonyságot,
- hasznát lássa az erőbefektetést kívánó munkatapasztalatoknak?

Ezek a kérdések mind részei a szakmai fejlődésnek, amely egy bonyolult és sokoldalú folyamat, amely végighúzódik az egész kamaszkoron és fiatal felnőttkoron át a munkába állásig.

2. A családi kontextus mint a szülői szerep gyakorlásának kerete (gyakorlat)

Bevezető gondolat: A szülői szerep gyakorlása nem egy egyirányú, egy-egy értelmű hozzárendelésekkel jellemezhető viselkedésként jelenik meg, hanem a mindennapi élet tágabb, többszintű rendszerének egy részeként, amelyet „családi kontextusnak” nevezünk. A családi kontextus releváns a teljes fejlődési íven át. A szülői viselkedés és a gyermek fejlődése nem csak egymással, hanem a családi kontextus tartalmaival közvetlenül is interakcióba lép. Továbbá a szülőiszerep egy olyan hatásrendszerben fejt ki hatását a gyermekre, amely magába foglalja a gyermekek szülőkre gyakorolt hatását is.

Instrukció: Végy elő egy A/4-es üres lapot. Rajzolj egy kört, mely Téged képvisel. Most tedd hozzá azokat a fontos személyeket, tetszőleges elhelyezésben és méretben rajzolt körökkel, akik eddigi szakmai fejlődésed szempontjából meghatározóak voltak. Végy egy eltérő színű tollat vagy ceruzát és jelöld olyan tágabb környezeti tényezőket, amelyek keretet adtak ezen hatások érvényesüléséhez! Az ábrázolásban és az ötletekben légy kreatív, spontán! Minden gondolat értékes!

Várható kimenetel:

A szülői hatások kontextusának egyéni értelmezései során mind „disztális” (történelmi körülmények – pl. nők munkába állása, gazdasági feltételek – pl. SES, kultúra – pl. intergenerációs konfliktusok), mind „proximális” tényezők (pl. munka és család határfelülete: mit visznek haza a szülők a legtágabb értelemben) felmerülhetnek. Ez utóbbiak azonosítása annak a felismerését nyújtja, hogy létezik egy olyan „vagyon”, amelyből a szülők gazdálkodhatnak. Coleman (1988) koncepcióját használva kitérhetünk a családtagok által létrehozott és használt anyagi, humán és szociális tőke kérdésére.

3. Munkával kapcsolatos attitűdök, értékek (gyakorlat)

A Super-féle munkaérték kérdőív a személyiségközpontú pályalélektani szemléletmódot tükrözi, amelyben a *személyiség munkában való önmegvalósítási lehetősége hangsúlyozott szerepet kap*. A módszer – szándéka szerint – olyan értékek közötti választást tesz lehetővé a vizsgált személy számára, amely a munka konkrét megjelenési formájától független. A személyiség számára többféle önkibontakoztatási lehetőséget kínál a munkában, amelyeket értékként kezelhet és ezekhez való viszonyát nyilváníthatja ki választásai révén. A választások alapján kialakult értékpreferencia, illetve az értékrangsor értelmezhető, ez adja a módszer produkciófelületét.

Megjegyzés: Természetesen több, mint csupán értékközvetítés zajlik a munka és az attitűdök vonatkozásában. Például az a tény, hogy hányszor bocsátották el az apát, összefüggést mutat a szülők munkabizonytalanságának a percepciójával, mint ahogy azzal a meggyőződéssel is, hogy a munka alapvetően jó, hogy a kemény munka biztos sikerekhez vezet és hogy az emberek a munkán keresztül tudják megvalósítani magukat.

Super-féle munkaérték kérdőív

Az alábbiakban munkával kapcsolatos állításokat olvashat. Arra kérjük, hogy mindegyik állítás mellett jelölje meg, saját személye szempontjából mennyire érzi fontosnak az adott állítás tartalmát. Itt tehát nincs jó vagy rossz válasz. Egyedüli helyes válasz az, amelyet sajátjának tart.

- 1 = egyáltalán nem érzi fontosnak
- 2 = kicsit fontosnak érzi
- 3 = eléggé fontosnak érzi
- 4 = fontosnak érzi
- 5 = nagyon fontosnak érzi

Mindegyik állítás azzal kezdődik, hogy
olyan munkát szeretnék, ahol az ember...

5 4 4 3 1

1. ... szüntelenül új, megoldatlan problémákba ütközik.
2. ... másokon segíthet.
3. ... sok pénzt kereshet.

4. ... változatos munkát végezhet.
5. ... szabadon dönthet a saját területén.
6. ... tekintélyt szerezhet munkájával.
7. ... akár művész is lehet.
8. ... a többiek közé tartozik.
9. ... pillanatnyi kedve dönti el, hogy mit csináljon.
10. ... megvalósítja önmagát.
11. ... tisztelheti a főnökét.
12. ... tehet valamit a társadalmi igazságosságért.
13. ... nem beszélhet mellé, mert csak jó vagy rossz megoldások léteznek.
14. ... másokat irányíthat.
15. ... új elképzeléseket alakíthat ki.
16. ... valami újat alkothat.
17. ... objektíven lemérheti munkája eredményét.
18. ... vezetője mindig helyesen dönt.
19. ... olyat is csinálhat, ami más szemében fölöslegesnek tűnhet.
20. ... szebbé teheti a világot.
21. ... önálló döntéseket hozhat.
22. ... gondtalan életet biztosíthat.
23. ... új gondolatokkal találkozhat.
24. ... vezetői képességeire szükség lehet.
25. ... sikerét vagy kudarcát csak a következő nemzedék döntheti el.
26. ... személyes életstílusa érvényesülhet.
27. ... munkatársai egyben barátai is.
28. ... biztos lehet afelől, hogy munkájáért a többiek megbecsülik.
29. ... nem kell minduntalan ugyanazt csinálnia.
30. ... jót tehet mások érdekében.
31. ... más emberek javát szolgálja.
32. ... sokféle dolgot csinálhat.
33. ...-re mások felnéznek.
34. ... jól kijön a munkatársaival.
35. ... olyan életet élhet, amit legjobban szeret.
36. ...-nek konfliktusokat kell vállalnia.

37. ... mások munkáját is irányíthatja.
38. ... szellemileg izgalmas munkát végezhet.
39. ... magas nyugdíjra számíthat.
40. ... munkájába másnak nincs beleszólása.
41. ... szépet teremthet.
42. ... olykor játszhat is.
43. ...-nek megértő vezetője legyen.
44. ... szüntelenül fejlesztheti, tökéletesítheti önmagát.
45. ... új ötleteire mindig szükség van.

4. Szakmai exploráció és szülői viselkedés

Tartalmi támpontok

Az, hogy milyen szülői viselkedés támogatja leginkább szakmai fejlődést, megválaszolhatatlan kérdés, amennyiben olyan választ várunk, amely a „szülői viselkedés egy helyes” módját jelöli ki kultúrától függetlenül. Érdemesebb talán azt mondani, hogy a szülői viselkedésnek vannak olyan általános mintázatai, amelyek előnyösek a fejlődés szempontjából. Ezek között szokás említeni a *szülők elérhetőségét*, beleértve a fizikai rendelkezésre állást, megközelíthetőséget és a kommunikációs nyitottságot is. Ebbe a viselkedésmintába tartoznak a *szülői nézetek* a gyermekek fejlődésének irányíthatóságáról és a szülői szerepekről, a *szülők válasz-készsége* a gyermek igényeire, valamint a *közvetlen, közös tevékenységek*, illetve a *közvetett szülői részvétel* az iskolai és iskolán kívüli szervezett tanulási tevékenységekben. Ebben a tartalmi egységben ez utóbbi háromra térünk ki.

a) A közvetlen, szülő-gyerek közös tevékenység

A szülő-gyerek kapcsolat minősége kisgyermekkorban nagyon fontos komponense annak, hogy később a fiatal fogékony lesz-e az iskolai és iskolán kívüli tanulási lehetőségekre. A szülők egyrészt modellálják az időtöltés módjait, másrészt azt is, hogyan kell felfedezni a „szeretem” és a „nem szeretem” dolgokat. Ez a típusa a szülői hatásnak nagyon gyakran együtt jelenik meg a meleg-irányító szülői viselkedéssel. A szülők erőfejlesztése a támogató-fejlesztő környezet biztosítására, az azonosulási minta

nyújtása, az értékek és attitűdök direkt vagy indirekt közvetítése, az elvárások és a bátorítás együttes megjelenése, a szülők egyértelmű és következetes üzenetei csodákra képesek kiemelkedő, átlagos, vagy kevésbé jó képességű gyermekek potenciáljainak kifejlesztésében is. Az ilyen családi milióban a gyermek nyitott az érdekességekre, fogékony a szülői buzdításra és egyben stimulálja a szülőket is, hogy azok megteremtsék számukra azokat a körülményeket, amelyekkel a legjobban ki tudják bontakoztatni képességeiket.

További nyereséget jelent a szakmai fejlődés szempontjából a szülők tevékenységébe való bekapcsolódás azáltal, hogy a szülők tagjai különböző szakmai szervezeteknek, önkéntes csoportosulásoknak, bizonyos köröknek, hobbit űzők baráti társaságának. Ez kifejezett előnyhöz juttathatja a gyermeket a közösségi és szakmai források, lehetőségek explorációjában. A társadalmi tőke perspektívájából a kérdés tehát az, hogy milyen társas forrásokat kapcsolnak be a szülők a saját szülői szerepükbe, és ez hogyan befolyásolja a gyerek szakmai fejlődését.

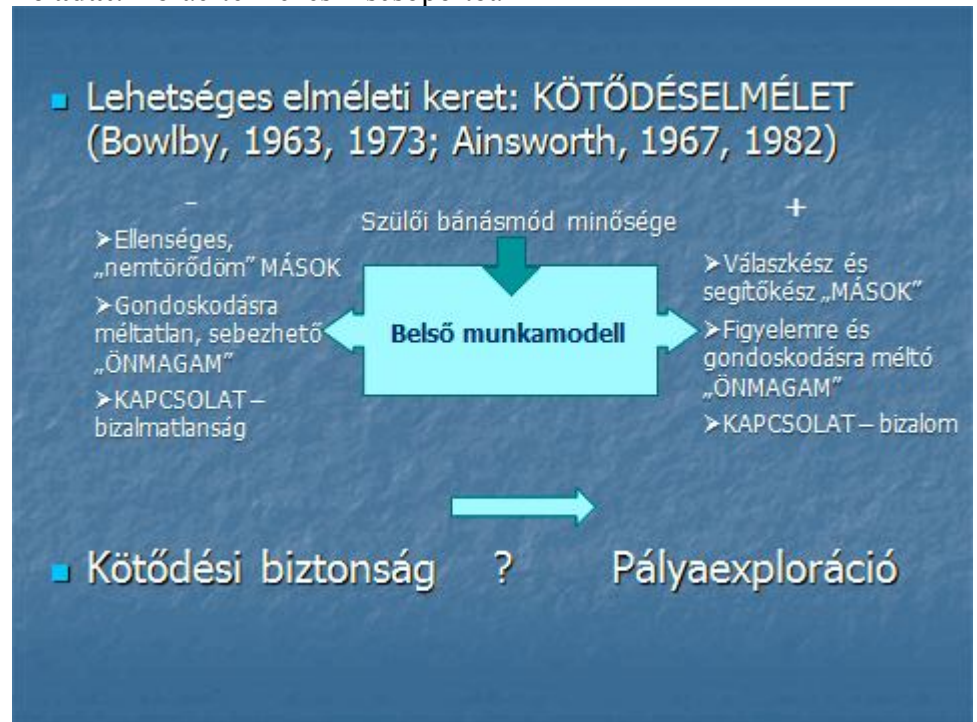
b) Közvetett szülői részvétel a gyermek iskolán kívüli aktivitásában

A szülők indirekt módon is részt vehetnek a gyermek iskolán kívüli tanulási tevékenységeiben. Ebben az esetben a szülők menedzsernek tekinthetők, akik a gyermek társas környezetét szabályozzák azáltal, hogy a családon és iskolán kívüli különböző tárgyi és társas forrásokat biztosítanak gyermekeik számára. Való igaz, hogy a szülők társadalmi státusa azon felül, hogy korlátozza vagy növeli idejüket és anyagi kapacitásukat arra, hogy elkötelezzék magukat a gyerekekkel valamilyen közös aktivitásnak, befolyásolja a szülők indirekt támogatását is az iskolán kívüli aktivitásokra.

c) Szülői válaszkészség

A szülőkhöz való biztonságos kötődés az alapja az önirányította exploráció fejlődésének. Azok a gyerekek, akiknek biztonságos kötődésük van az anyjukhoz, kíváncsibbak, jobban elmerülnek a környezet explorációjában és pozitív kapcsolatot alakítanak ki később a tanáraikkal. Ezáltal kiterjesztik ezt a komfortérzést a segítségkeresésben másoktól: biztonsággal kutatják fel, kitől kérhetnek segítséget. A késői serdülőkorban a szülőkhöz való kötődésnek a szakmai explorációra is hatása van.

Feladat: Ábraértelmezés kiscsoportban

Összefoglalás

A pedagógiai munkában és a saját életben való hasznosíthatóság megfogalmazása: mit viszek magammal?

2.4. Normatív válságok serdülőkorban és fiatal felnőttkorban a szakmai fejlődésben

2.4.1. Bevezetés

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A normatív válság fogalma, eriksoni értelmezése
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári magyarázat, előadás
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Hajduska Mariann (2008): *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
  - Cole, M. Cole, R.S. (1998): *Fejlesztéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.4.2. A serdülőkor normatív válságai

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Serdülőkori feladatok: Szülőkről való leválás, jövőndő társadalmi szerepre való felkészülés, pszichoszexuális éazonosság integrálása a személyiségbe.
  - Normatív válságok: identitáskrízis, teljesítménykrízis, autoritáskrízis.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári előadás
  - Kiscsoportos munka: szöveg befejezése, közös fogalmazás
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Hajduska Mariann (2008): *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések

2.4.3. Személyes és társadalmi identitás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Személyes identitás mint saját fejlődésünk története
  - Társadalmi identitás mint a közösségbe ágyazottság tükröződése – szakmai identitás fejlődése
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Egyéni és kiscsoportos munka: „Kik közé tartozom?”
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - A/4 papírok
  - íróeszközök
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Páskuné Kiss Judit (alkotó szerkesztő) (2006): Varázsszem – 21 játékcsoomag önismereti foglalkozásokhoz. Arany János Tehetséggyógyító Program Intézményeinek Egyesülete, Miskolc
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.4.4. Fiatal felnőttkor – a munkába állás mint elköteleződési válság

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - *Elköteleződési válság: szabadság és döntéskényszer ambivalenciája*
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári magyarázat, interaktív panelbeszélgetés
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor, ppt bemutató
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Hajduska Mariann (2008): Krízislélektan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
  - Cole, M. Cole, R.S. (1998): Fejlesztéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.4.5. A kapunyitási pánik

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Kritikus, a válságot erősítő tényezők
  - A kapunyitási pánik tünetei
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Tanári magyarázat
  - Kiscsoportos megbeszélés a kiadott szempontrendszer alapján
  - Előre kiadott szempontok a személyes tapasztalatok rendezéséhez
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - A/4 papír, íróeszköz
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Tari A. (2010): Y generáció- a klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban. Jaffa kiadó, Budapest.
  - Horváth, T. (2007): Pályakezdés előtt. A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a felsőoktatásban. In: Puskás-Vajda Zs. (szerk): Felső oktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon. FETA Könyvek 2. Budapest. 137–151.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* –

2.4.6. Összefoglalás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Mit hasznosíthatunk saját életünkben és leendő pedagógiai munkánkban?
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 5perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:* közös megbeszélés
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* összegző kérdések

*

Bevezetés: A normatív válság fogalma, eriksoni értelmezése

Jellemzőjük:

- két fejlődési fázis között alakul ki
- új életszakasz új feladatai, amelyhez új konfliktusmegoldó stratégiákat szükséges mozgósítani

A pályafejlődés szempontjából kiemelt fejlődési krízisek:

- identitáskrízis,
- teljesítménykrízis,
- autoritás krízis (serdülőkor)
- a munkába állás krízise/életnegyedi válság/kapunyitási pánik (fiatal felnőttkor)
- az életközép krízise, kapuzárasi pánik (felnőttkor)
- inaktivitás krízise (időskor)
- akcidentális krízisek: váratlan, véletlenszerűen előforduló események, sorscsapásszerűen bekövetkező – tárgyvesztéssel jár

A serdülőkor olyan életszakasz, amely a legtöbb kultúrában kitüntetett figyelemben részesül. A serdülőnek *új testképet* kell kialakítania, mert a gyermekkori már nem érvényes. Új *kognitív képességei* megvalósíthatóvá teszik eddig figyelembe nem vett lehetőségek, összefüggések alapos vizsgálatát. Kipróbálhat olyan *szerepeket*, amelyek idáig hozzáférhetetlenek voltak számára. A társadalom el is várja, hogy a korszak végére jól elboldoguljon új szerepeiben, kiválassza azt a *hivatást vagy foglalkozást*, amelyet tartósan művelni szeretne, jól alkalmazkodó felnőtté váljon, képes legyen a *párválasztásra*, majd a családalapításra is. Vagyis a serdülőkor az identitás keresésének legintenzívebb időszaka. A sikeres identitás kialakulásával járó erény pedig a *hűség*: a saját identitáshoz való ragaszkodás, hűség önmagunkhoz.

Serdülőkor normatív válságai

Az ifjúkori identitáskeresés során a self-koncepció felbomlásának valamennyi összetevőjével egyszerre birkózik a fiatal, és bár a pályakeresés ennek csak egy részét alkotja, de lehetőséget ad az öndefiníciós folyamat katalizálására, valósághoz kötésére, hiszen az identitás megfogalmazásához konkrét tartalmakat kínál. Az identitáskeresés ebben a szakaszban az ifjút önmagának a korábnál pontosabb, differenciáltabb megfogalmazá-

sára ösztönzi, és annak a speciális területnek a megkeresésére is, amelyben igazán kibontakozhat

Kiscsoportos feladat – szöveg befejezése

„Az ipari társadalmak hagyatékeként egészen a '60-as évekig az a pozíció, amit az egyén a munka világában elért, döntő szerepet játszott felnőtt identitásában. Teljesen indokolt volt tehát az, amit Super (1980) állított, hogy a legtöbb esetben a foglalkozás a személyiség szerveződésének a fókusza, s hogy az öndefiníció a fejlődés egy bizonyos pontján óhatatlanul áthelyeződik a szakmai szituációkra. Elgondolása szerint az öndefiníciónak a pályával kapcsolatos fogalmakká történő átalakítása, transzformációja során lehetőség nyílik a foglalkozási szerepben szerzett tapasztalatok, a tevékenység során szerzett élmények alapján az egyéni jellemzők tudatosítására, amely az öndefiníció további differenciálódását segíti. Mára azonban az információs társadalom visszafordíthatatlanul kezdi átírni a munka tartalmát és ezzel együtt azt, ahogy az emberek vállalják a dolgozói szerepet. Ma a munka egyre inkább információk termelése és felhasználása, amely a számítógépes-információs technológiák alkalmazásával összeformni látszik. Az információs társadalom felkínál egy elég könnyen elérhető identitást a fiataloknak...”

A szöveg befejezése lehetőséget ad a szülői/tanári aggodalmak felszínre kerüléséhez, problémák megvitatásához, javaslatok megfogalmazásához. Az összefoglaláshoz használhatjuk az alábbi táblázatot:

Jövendő társadalmi szerepre való szocializáció	
<p><i>Ideális esetben:</i> Sajátjává lesz a teljesítés igénye Részt vesz saját tanulmányi döntéseiben Motivált a megvalósításra Vannak alternatívái (egy személy = több foglalkozás) Egyre önállóbban képes képviselni magát ügyintézésai során</p>	<p><i>Problémát jelez:</i> A serdülőnek nincsenek tervei Nincs saját viszonya a teljesítményhez (alacsony teljesítményigény + perfekcionizmus) Ellenvetés nélkül elfogadják a nekik szánt életút-elképzeléseket Irreálisan ítéli meg képességeit, lehetőségeit Nehezen közlekedik a szociális térben</p>

Személyes és társadalmi identitás

A serdülőkori identitás alakítás folyamatának vitathatatlan tartozéka a szilárd időperspektíva létrehozása. Múlt, jelen és jövő egységben látása, az élet folyamatosságának felismerése szükséges ahhoz, hogy terveket szöuessenek jövőjük formálására. A serdülő személyiségének érési folyamata és a társadalom felől érkező külső pressziók vegyülete megfelelően érezteti a serdülő fiatallal, hogy előbb-utóbb valamiből karriert (a felnőtt társadalomba teljes jogúan való bekapcsolódás értelmében) kényszerül csinálni. A kérdés megkerülhetetlen: Milyen felkészültségem, erőm, képességem érdekelné a felnőttek világát, mi adható el a munka világában, amivel még pénzt is kereshetek és önálló lehetek?

Kik közé tartozom? – gyakorlat

A feladat célja a társadalmi identitás demonstrálása, a különböző (foglalkozási) csoportokkal kapcsolatos sztereotípiák feltárása, a személyes elköteleződések kommunikációba vonása.

1. lépés: A gyakorlat elején megkérünk minden résztvevőt, hogy rajzoljon egy laza halmazokból építkező „virágot”, amelyen be tudja mutatni, hogy milyen kisebb-nagyobb közösségeknek a tagja, hová tartozónak érzi magát. Mindenki alakítsa grafikai szempontból úgy a virágját, ahogy jónak látja.

2. lépés: Ha mindenki elkészült a saját rajzával, 2-3 fős csoportokban hasonlítják össze rajzukat. Beszéljenek arról, mely csoporthoz tartozás jelenti a legfőbb kapaszkodót számukra önmaguk meghatározásához és ez hogyan jelenik meg a képen. Egyáltalán: megjelenik-e? Ha nem, mi lehet ennek az oka?

Fiatal felnőttkor – a munkába állás mint elköteleződési válság

Fiatal felnőttkor (20-30-as évek eleje) krízisei:

- leválás a származási családról – fizikai és pszichológiai (döntések területén, érzelmileg, szubjektív érzet szintjén) értelemben
- A munkába állás – foglalkozási szerepbe való beilleszkedés
- Anyagi biztonság megteremtése
- A párválasztás mint krízis

Kritikus tényezők:

- A szocializációs folyamat zavara (beilleszkedési nehézség)
- Autoritásproblémák

- A képzési folyamat elégtelensége
- Szociális ügyesség hiánya
- Szerep-személy konfliktus
- Munkaerőpiac instabilitása
- Munkatapasztalat hiánya
- Önellátásban való gyakorlatlanság
- Adaptációs nehézségek
- Intergenerációs rétegváltás
- Elégtelen monotóniatűrés
- Szokatlanul hosszú munkaidő
- Kötött munkaidő
- alulmotiváltság

Ideális esetben:

- Új szerepmegoldások
- Érett frusztrációkezelés
- Hierarchiába való harmonikus beilleszkedés
- Felelősségvállalás

A kapunyitási pánik

A fiatalok az egyetemi évek befejezésével szembesülnek a felnőtt élet kihívásaival; nyomás nehezedik rájuk, hogy építsenek karriert, találjanak társat, alapozzák meg az anyagi biztonságukat, költözzenek el a szüleiktől és vállaljanak önálló felelősségteljes életet. Ezekkel az akadályokkal egyesek sikeresebben, míg mások sikertelenebbül küzdenek meg. Mindezek következtében beszélhetünk a mai 20-as 30-as korosztályt jellemző *kapunyitási krízis (quarterlife-crisis)* jelenségéről. A *kapunyitási krízis* meghatározását Alexandra Robbins és Abby Wilner vezette be a köztudatba a 2001-ben kiadott, *Quarterlife Crisis: The Unique Challenges in Your Twenties* könyvükben. Művük a megjelenést követően fokozatosan egyre nagyobb érdeklődésre tett szert a médiában, a köztudatban és a *Time* magazin bestseller kiadványai közé küzdötte fel magát.

Kapunyitási pánik: A tanulmányok zárását követő átmeneti sokk-jelenség, a perspektívátlanság egy sajátos, életkor-specifikus állapota

Kik érintettek?

- Ők az információs kor gyermekei
- A lifelong learning ideáját egyre inkább magukévá teszik

- az újabb és újabb diplomák hajhászása, de
- 25-30 évesen még a szülőkkel élnek
- később szülnék (Magyarországon átlagosan 31-32 évesen)
- a saját lakás helyett sokan albérletről albérletre vándorolnak
- magas sikerkritériumok
- szoronganak attól, hogy kilépjenek a piacra, mert félnek, nem lelik meg azt a helyet, ahol megtalálnák önmagukat – vagy legalább egy olyat, ahol egy bizonyos összegért megéri gürcölni
- életük során 6-7-szer változtatnak állást.

Összefoglalás

A pedagógiai munkában és a saját életben való hasznosíthatóság megfogalmazása: mit viszek magammal?

3. MODUL

Veressné Dr. Gönczi Ibolya

A szülők feladatai és lehetőségei a gyermekük deviáns viselkedésének megelőzésében és kezelésében c. modul

Fő célkitűzés:

- A résztvevők szemléletformálása.
- A megalapozott, vállalt véleményalkotás, vitakészség fejlesztése.
- Ráirányítani a figyelmet arra, hogy az ellentmondásos, instabil családi rendszerek jelentős szerepet játszanak a deviáns karrier kialakulásában.
- A szülői felelősség erősítése.

Lebontott cél:

- Növelni a résztvevők érzékenységet a drogprobléma jelenlétére, annak megelőzési lehetőségeire
- Önállóan végiggondolni és kidolgozni a gyerekekre, fiatalokra nézve veszélyes helyzet elkerülésének és megoldásának lehetséges módjait
- A helyzetfelismerő és problémamegoldó képesség fejlesztése

A modul felépítése:

3.1. Bizalommal a biztonságért-drogprevenció a családban

3.2. A döntés felelőssége – áldozattá és bűnelkövetővé válás megelőzése

3.1.1. A deviancia

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A deviáns viselkedés értelmezése, a társadalom reakciói a deviáns magatartási formákra
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított, frontális megbeszélés az előadó ppt-je alapján

- Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Fekete Sándor (2001): Deviancia és társadalom. Comenius Bt. Pécs
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.1.2. A család, mint elsődleges prevenció szintér

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az elsődleges prevenció céljának tudatosítása, az egészséges, követhető magatartásformák kialakulásának segítése, megerősítése.

Az egészséges és a nem egészséges család jellemzői.

Az egészséges, reziliens család:

- az értékek egyértelműek, ezek szerint él a család (munka, tanulás, egészség, ígéretek betartása)
- a változásokhoz rugalmasan alkalmazkodnak, nincs káosz (költözködés, testvér születés)
- a stresszt megfelelően kezelik, nincs bűnbakképzés
- az érzéseket, indulatokat megélik, természetesnek veszik, lehet beszélni róluk
- érzelmileg támogatják egymást, kiállnak egymásért
- fontosak a családi rituálék (évfordulók, ünnepek, ajándékozás)
- a családtagok tisztelik önmagukat és a többieket
- mindenkinek van feladata, a felelősség megosztott
- a kommunikáció egyértelmű, mindenki véleménye fontos
- a család integrált, optimista

A nem egészséges család:

- a tagok nem tanulnak meg a problémákkal, érzésekkel azonosulni
- hiányzik az önmagukkal és a másikkal szembeni őszinteség, hitegetnek, „majd idővel jó lesz”
- a rossz érzések feldolgozatlansága vmilyen külső viselkedésben nyilvánul meg (dühkitörés, drogozás), jellemző a „nem érzünk, nem beszélünk, nem bízunk”

- a családi szerepek felcserélődnek (a gyerek gondoskodik érzelmileg a szülőről, anya a családfő az apa alárendelt)
- évek múltán is felemlegetnek sérelmeket, nincs megbocsátás, megrekednek a rossznál
- kifelé a jó látszatának fenntartása, befelé gyűlik a szégyenérzet, a titok,
- a látszat megőrzése miatt a fontos szükségletek kielégítetlenek
- a rejtegetni valók csökkentik az egymás segítségének a lehetőségét s ez generációkon át öröklődhet
- gyakori az egymás hibáztatása, a destruktív vádaskodás, a „szégyeld magad”üzenet a gyermek felé
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 10 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított, frontális megbeszélés az előadó ppt-je alapján
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sógor Enikő: Areziliencia és a lelki egészség. Családterápiás Hírmondó. 2011/1–2. 127–134.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.1.3. A droghasználat okai, kiváltó tényezői, veszélyeztető- és védőfaktorok

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Interperszonális prediktorok:
    - Biogenetikai (addikcióra hajlam, terhesség-születés idején a droghatás..)
    - pszichológiai („nehéz gyermek tünetcsoport)
    - demográfiai (nem, életkor,...)
  - Környezeti prediktorok:
    - család
    - iskola
    - kortársak
  - Aktuális kiváltó tényezők
  - Protektív tényezők

- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 10 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított, frontális megbeszélés az előadó ppt-je alapján
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Ranschburg Jenő (2001): A drgfogyasztás kockázati tényezői gyermek- és serdülőkorban. In: Jávor Éva: Drogcsapda. Plaginárium Kiadó. 69–110.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.1.4. A „drogos családok” jellemzői

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - szülői jóindulat és szegényes interakciók
  - a szülői értékek iránti feltétlen konformitást megkövetelő családi légkör
  - paradox viszony a gyerek és szülő között
  - kommunikációs zavarok
  - a gyerekek „mérlegelő megítélése”
  - érzelmi elszigeteltség
  - örömtelenség
  - szülői szerepek zavarai
  - a házaspárok sexuális konfliktusai
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 10 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított, frontális megbeszélés az előadó ppt-je alapján
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.1.5. A „GINA” című film feldolgozása

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - a film megtekintése megadott szempontok alapján
  - megbeszélés az alábbi kérdések alapján:
    - mennyire életszerű a történet,
    - milyen nehézséggel küzd az anya, a lány,
    - kinek a segítségére számíthatott volna az anya a lányával való jó kapcsolat érdekében
    - elkerülhető-e a hasonló veszélyhelyzet-alternatív megoldások
    - a szerfogyasztás veszélyei, következményei
    - amit a szülő tehet, tegyen
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 20 perc a film + 20 perc: szempontok: anya-gyerek kapcsolat, konfliktusforrások,
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított beszélgetés, vita
  - ötletek, tanácsok gyűjtése szülőknek
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - filmvetítéshez projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Gina c. oktatófilm, készítette a Forrás Gyermek- és Ifjúságvédő Alapítvány Pécs
  - Walter Kindermann: Drogveszély és drofüggőség. Magyar Karitás. 1998.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.1.6. Nemverbális kommunikációs játék

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - kommunikációs játék
  - „ház-fa-kutya”
  - közös fantázia megfigyelése, azonosítása, az empátia gyakorlása, a személyes befolyás tényezőinek megtapasztalása
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - páros munka, majd a tapasztalatok megbeszélése
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - színes ceruza, A4-es lapok
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Rudas János (1990): Delfi örökösei. Bp., Gondolat Kiadó

*

Fő célkitűzés:

A résztvevők szemléletformálása, érzékenyítése a társadalmi devianciák felismerése és megelőzése érdekében. A megalapozott, vállalt véleményalkotás, vitakészség fejlesztése. Ráirányítani a figyelmet arra, hogy az ellentmondásos, instabil családi rendszerek jelentős szerepet játszhattak a gyerekek deviáns karrierjének kialakulásában. A szülői felelősség erősítése, a családi krízishelyzetek megelőzésében és kezelésében igénybe vehető szakmai intézmények megismertetése.

1. lebontott cél:

Növelni a résztvevők érzékenységét a drogprobléma jelenségére és következményeire. Önállóan végiggondolni és kidolgozni a gyerekekre, fiatalokra nézve veszélyes helyzetek elkerülésének és megoldásának néhány lehetséges módját. A helyzetfelismerő és problémamegoldó képesség fejlesztése

2. lebontott cél:

A gyermekek áldozattá és bűnelkövetővé válásának lehetséges megelőzési módjainak megismerése. A szülői segítség módjai, hogy a gyermekek felismerjék a vészhelyzeteket, megerősítsék a gyermekben, legyen tisztába a döntései következményével, a gyermek képes legyen ellenállni a „rossz” kortárshatásnak, tudja megtanítani a gyermekét a „nemmondás”-ra.

Fejlesztendő kompetenciák: empátia, tolerancia, kooperáció, hatékony kommunikáció, érvelés, azonosulás a szülői szereppel, szülői felelősségvállalás.

Szakirodalom:

Brezsnyánszky László (szerk.) (1998): A bátorító nevelés alapjai
ALTREN füzetek 10. IF Alapítvány.

Elek Balázs (2008): Diákcsíny vagy bűncselekmény, Pedellus Tan-
könyvkiadó. Debrecen.

Fekete Sándor (2001): Deviancia és társadalom. Comenius Bt. Pécs
Gina c. oktatófilm, készítette a Forrás Gyermek- és Ifjúságvédő Alapít-
vány Pécs.

Jó hecc! Szeged és Térsége Bűnmegelőzési és Közbiztonsági Tanács
által kiadott kisfilm.

Kindermann, Walter (1998): Drogveszély és drogfüggőség. Magyar
Karitás.

Ranschburg Jenő (2001): A drogfogyasztás kockázati tényezői gyer-
mek- és serdülőkorban. In: Jávor Éva: Drogcsapda. Plaginárium Ki-
adó. 69–110.

Rudas János (1990): Delfi örökösei. Gondolat Kiadó. Bp.

Sógor Enikő: A reziliencia és a lelki egészség. Családterápiás Hírmon-
dó. 2011/1–2. 127–134.

Értékelés:

A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói,
záró esszé készítése

3.2. A döntés felelőssége – áldozattá és bűnelkövetővé válás megelőzése

Lebontott cél:

A gyermekek áldozattá és bűnelkövetővé válásának lehetséges megelőzési módjainak megismertetése. A szülői segítség módjairól tájékoztatás, hogy a gyermekek felismerjék a vészhelyzeteket, megerősítsék a gyermekben, legyen tisztába a döntései következményével, a gyermek képes legyen ellenállni a „rossz” kortárshatásnak, tudja megtanítani a gyermekét a „nemet-mondás”-ra.

3.2.1. Vagányság és bűnözés, mi minősül bűncselekménynek?

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:
példákon keresztül értelmezni a fiatalok által leggyakrabban elkövetett bűncselekményeket és a következményeiket*
  - testi sértés
  - kényszerítés
  - személyi szabadság megsértése
  - erőszakos közösülés
  - hivatalos, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak
  - közveszéllyel fenyegetés
  - garázdaság
  - közokirat-hamisítás
  - visszaélés kábítószerrel
  - lopás-rablás-zsarolás
  - rongálás-közlekedési bűncselekmény
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 20 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - irányított, frontális megbeszélés az előadó ppt-je alapján
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop, eseteírások
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Elek Balázs (2008): Diákcsíny vagy bűncselekmény? Debrecen, Pedellus Tankönyvkiadó.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.2.2. A „Jó hecc!” c. film megtekintése, majd közös feldolgozása

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
„Jó hecc!” c. film megtekintése, majd közös feldolgozása
A filmhez megtekintése
A történet feldolgozása
A filmhez adott megfigyelési szempontok:
  - mennyire gyakori az eset,
  - a „fővételkes tanuló” apja magatartásának motívumai
  - a történetben az áldozat, az elkövetők, a passzív szemlélő tanulók és szüleinek jellemvonásai
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 + 35 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - egyéni vélemények, csoportmunka
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop,
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Szeged és Térsége Bűnmegelőzési és Közbiztonsági Tanács által kiadott kisfilm
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

3.2.3. Büntetni vagy nevelni?

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - a bátorító nevelés során alkalmazható eljárások,
  - befejezetlen mondatok,
  - fejezze be legalább 3 féleképpen:
    - te még arra sem vagy képes.....
    - már ezerszer megmondtam, stb
  - büntetés vagy dicséret
  - a magántanulói státusz és a bűnelkövetés összefüggései (jogi szabályozás, pedagógiaikihívások)
  - honnan kérhet segítséget a szülő „nevelési patthelyzetekben?”
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 20 perc*
  - frontális megbeszélés, vita

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - helyzetek és megoldási javaslatok egyénileg,
  - elvek megvitatása közösen
  - frontális közlés,
  - ppt a szakintézmények munkájáról
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop, feladatlapok
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Brezsánszky László (szerk.) (1998): A bátorító nevelés alapjai
ALTREN füzetek 10. IF Alapítvány
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - A kurzusvezető folyamatos visszacsatolása, a csoporttagok reflexiói, záró esszé készítése a kurzus végén

4. MODUL

Dr. Sipos László

A családjog kérdései

A modul felépítése:

4.1. A családjog alapja

4.2. A gyermekvédelem jogi alapjai, a családon belüli erőszak és a gyermekbűnözés

4.1.1. A családjog helye és szerepe a magyar jogrendszerben

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A családjog jogrendszeren belüli helye és alapvető jogforrásai. Az új Ptk. családjogi könyve. A családjogi alapelvek rendszere.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Az új Ptk, annak Első és Negyedik Könyve.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: blokk végén kérdések*

4.1.2. A házasság mint jogintézmény

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A házasság fogalma és a bejegyzett élettársi kapcsolat. A házasságkötés anyagi és eljárásjogi szabályai, a nem létező és az érvénytelen házasság, a házasság megszűnése, illetőleg felbontása. A közvetítői eljárás (mediáció) lehetősége
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
előadás prezentációval
jogesetek megvitatása
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
Az új Ptk. Negyedik Könyve.
2009. évi XXIX. tv a bejegyzett élettársi kapcsolatról
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
blokk végén kérdések

4.1.3. A házassági vagyoni jog

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
A házassági vagyoni jog szabályozása az új Ptk.-ban. A házastársi vagyoni közösség, a közös vagyon és a külön vagyon. A házassági vagyoni szerződés. A házastársi tartás, illetőleg a közös lakás használatának rendezése.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
– előadás prezentációval
– jogesetek megvitatása
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
– laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
– Az új Ptk. Negyedik Könyve.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

4.1.4. Az élettársi kapcsolat jogi alapjai

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
– Az élettársi kapcsolat elterjedése és szabályozása. Kötelmi jog és/vagy családjog? Az élettársi kapcsolat fogalma és legfontosabb vagyoni jogi szabályai. Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai (tartás és lakás-használat).
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás prezentációval
  - jogesetek megvitatása
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Az új Ptk. Hatodik Könyve. Az új Ptk. Negyedik Könyve.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: blokk végén kérdések*

4.1.5. A családi és rokoni kapcsolatok jogi alapjai

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A családi (illetőleg rokoni) kapcsolatok alapintézményei. Az anya és az apa jogállása. Az apaság véelme, az apaság megállapítása, illetőleg az apaság véelmének megdöntése. Az örökbefogadás intézménye és legfontosabb szabályai.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás, prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Az új Ptk. Negyedik Könyve.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: blokk végén kérdések*

4.1.6. A szülői felügyelet és a gyámság

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A szülői felügyelet fogalma, alapelvei és tartalmi elemei. A szülői felügyelet gyakorlásának felelőssége, jogi korlátai. A különélő szülő jogai, a kapcsolattartás joga. A szülői felügyelet szünetelése és megszűnése. A gyámság fogalmi és tartalmi elemei. A gyámrendelés folyamata. A gyámság és a gyámi tiszt megszűnésének esetei.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás, prezentációval

- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Az új Ptk. Negyedik Könyve.
  - Sipos László: A gyámság joga (Debreceni Egyetemi Könyvkiadó, 2014.)
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

*

A modul célja:

A családjogi modul célja a családjog alapfogalmainak bemutatása, a családjog alapvető jogintézményeinek több szempontú vizsgálata. A modul kapcsán megismerkednek a hallgatók a családjog szabályozásának jellegzetességeivel, annak elveivel és jogforrásaival. Külön hangsúlyt kap a házasság, a házassági vagyonyjog, de kitérünk az élettársi kapcsolatok jelenlegi szabályozásának sajátos megoldásaira is. Külön foglalkozunk a családi-rokoni kapcsolatokkal, a szülői felügyelet, az örökbefogadás és a gyámság fogalmával, tartalmi elemeivel. Bemutatjuk a problémamegoldás jogi eszközeit, kitérünk a mediáció lehetőségére, szerepére. A modul segíti a hallgatókat a családi (családjogi) jellegű problémák és konfliktusok kezelésében, azok jogi relevanciáinak felismerésében.

A fejlesztendő kompetenciák:

A családjog alapjai című modul kapcsán fejlesztendő kompetencia az elméleti ismeretek, melyeket reményeink szerint a hallgatók könnyen tudnak olyan élethelyzetekhez kötni, amelyekkel szembesülhetnek majdani munkájuk során. A modul fő célja, hogy egy – adott esetben – komplex családi konfliktusos helyzetet a hallgatók jogi fogalmak értő használatával tudjanak analizálni, és a jelentkező, illetőleg feltárt problémákat és kihívásokat a családjogi elméleti ismereteik által meghatározott keretekben is kezelni tudják. A modul kapcsán megszerzett ismeretek felhasználása – bár azok kétségkívül elsődlegesen jogi jellegűek – a mindennapokban, gyakorlati színtereken, jellemzően oktatási-nevelési intézményekben történik.

Az értékelés módja:

A családjog alapjai című modul értékelése – a többi modulhoz hasonlóan – nem a klasszikus tantárgyi-tantermi forma alapján történik. Az egyes blokkok végén ellenőrző kérdésekkel, ismétléssel tekintjük át az érintett témakörben megszerzett ismereteket, melyekhez kapcsolódóan olyan gyakorlati feladatokat (pl. jogesetek elemzését) végzünk el, melyek során a megismert jogi kategóriákat, illetőleg az elsajátított családjogi ismereteket a résztvevőknek komplexen használniuk is kell. A családjog alapjai című modul akkor érte el célját, ha a hallgatók a munkájuk kapcsán felvetődött megoldandó, avagy akár konkrét veszélyhelyzetet jelentő családi szituációkra a tanultak alapján reflektálni tudnak, és a családjog alapjai tananyag segítségével képesek lesznek egy teoretikusan felvázolt vagy a való életben előforduló családjogi probléma jogi megfogalmazására, valamint a lehetséges megoldások számbavételére, illetve a leghatékonyabbak kiválasztására.

A modult képező egységek:

1.1. A családjog helye és szerepe a magyar jogrendszerben

A családjog alapjai című modul bevezető egysége a családjog jogrendszeren belüli helyzetét és alapvető jogforrásait tárgyalja. Rámutat arra, hogy a családjog a korábbi önálló törvényben történő szabályozás után 2014. március 15. óta az új Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyvében nyert elhelyezést, következésképpen a családjog a magyar polgári jog integráns részévé vált. Vonatkoznak rá a polgári jognak az új Ptk. Első Könyvében rögzített alapelvei, de a családjog sajátosságait tükröző alapelvek a Negyedik Könyv elején nyertek elhelyezést. Megjegyzésre érdemes, hogy jó néhány családjogi alapintézmény (pl. házasság, szülői felügyelet, gyámság) további alapelvekkel bír.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér. A blokkot lezáró ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.2. A házasság – mint jogintézmény

A házasság új Ptk.-beli szabályozása – az alaptörvénnyel összhangban – egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy házasság csak férfi és nő között jöhet létre. (Megjegyzésre érdemes, hogy az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatra léphetnek az ezt szabályozó külön törvény (2009: XXIX.tv.) alapján.) A modul ezen egységében a házasságkötés anyagi és eljárásjogi szabályainak és a házassági akadályok számbavétele után a hallgatók megismerkednek a nem létező és az érvénytelen házasság fogalmával, s azok jogi következményeivel. Külön hangsúlyt kap a házasság megszűnésének, illetőleg felbontásának szabályozása, ezen belül is a „békés válás” érdekében megkönnyített megegyezéssel történő bontás, és a közvetítői eljárás (mediáció) lehetőségének alkalmazása. A mediáció az új Ptk. családjogi könyvében – több intézmény kapcsán is – jelentős hangsúlyt kapott. Ebben a blokkban – esetek közös megvitatásával – a mediáció mibenlétével ismerkedünk meg. A hallgatók érzékelhetik a mediáció problémamegoldó lehetőségét, annak jogi kereteit, társadalmi hasznát és kétségkívül meglévő korlátait is.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér, a blokk második felében jogesetek megvitatásával. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.3. A házassági vagyoni jog

A házassági vagyoni jog a társadalmi gazdasági változásokkal lényegesen nagyobb szerepet kapott az új Ptk. családjogi kodifikációja kapcsán. (Jól érzékelteti ezt, hogy míg a Csjt. ezt 5, az új Ptk. 52 §-ban szabályozza...) Nemcsak a családi vagyoni jelentősége nőtt, hanem lényegesen összetettebbé vált az. A blokk kapcsán a hallgatók megismerik a házastársi vagyoni közösség szabályait, a közös vagyoni és a különvagyoni fogalmát, valamint az igazából most kiteljesedett házassági vagyoni jogi szerződés mibenlétét. Ezután röviden foglalkozunk a házassági vagyoni jog meglehetősen kritikus elemeivel, a házastársi tartás intézményével, illetőleg a közös lakás használatának rendezésével.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér, a blokk második felében jogesetek megvitatásával. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.4. Az élettársi kapcsolat

A család társadalmi szerepének átalakulása kapcsán egyre elterjedtebbé vált az élettársi kapcsolat Magyarországon. Az új Ptk. az élettársi kapcsolatot az Hatodik Könyvben a kötelmi jog keretében szabályozza, ám az élettársi kapcsolat családjogi hatásait a családjog keretében a Negyedik Könyvben. Ezek után fölvetődik a kérdés: kötelmi jogi és/vagy családjogi intézmény-e? A blokk kapcsán a hallgatók megismerkednek az élettársi kapcsolat fogalmával, annak legfontosabb vagyoni jogi szabályaival. (Mindez az új Ptk. Hatodik Könyvében van rögzítve.) Az élettársi kapcsolatnak – ha abból gyermek született és legalább egy évig tartott – jelentős joghatása az, hogy az élettárs tartásra tarthat igényt, és az élettárs lakáshasználati joga is elismerést nyer.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér, a blokk második felében jogesetek megvitatásával. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.5. A családi kapcsolatok jogi alapjai

A modul ötödik blokkjában – már a családjogi alapfogalmak és a házasság, valamint az élettársi kapcsolat jogi szabályozásának ismeretében – a családi (illetőleg rokoni) kapcsolatok további alapintézményeivel ismerkedünk meg. Ennek kapcsán rá kell mutatni arra, hogy az új Ptk. magát a rokonság fogalmát nem határozza meg, de két egyenértékű forrását a vérszerinti leszármazást és az örökbefogadást együtt említi. Megvizsgáljuk az anya és az apa jogállását, az apaság vélelmét, az apaság megállapítása, illetőleg az apaság vélelmének megtámadása iránti perek jellegzetességeit, majd az elmúlt években legtöbbet módosult családjogi alapintézmény, az örökbefogadás legfontosabb szabályait tekintjük át. Különbséget teszünk a nyílt, a titkos és a nemzetközi örökbefogadás között, tárgyaljuk az örökbefogadás joghatásait.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.6. A szülői felügyelet és a gyámság

A blokk elején a szülői felügyelet fogalmával, alapelveivel, majd az e jogintézmény – lényeges változásokon átment – tartalmi elemeivel foglalkozunk. Ennek kapcsán rámutatunk a szülői felügyelet gyakorlásának felelősségére, jogi korlátaira, továbbá a különélő szülő jogaira, ezen belül is kiemelve a kapcsolattartás jogát. Megismerkedünk a szülői felügyelet szünetelésének és megszüntetésének eseteivel, azok következményeivel. A modul második felében a hallgatók a szülői felügyelet nélkül maradt kiskorúakról gondoskodó jogintézménnyel: a gyámsággal, annak kialakulásával és jelenlegi szabályozásával ismerkednek meg. Rámutatunk arra, hogy a gyámság viselése már nem állampolgári kötelezettség, hanem azt a gyám maga is vállalja. A gyám és a gyámolt viszonyának jogi vonatkozásait az új Ptk. alapján vesszük górcső alá. Megvizsgáljuk a gyámrendelés folyamatát, végül áttekintjük a gyámság és a gyámi tiszt megszüntetésének eseteit is.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér. A blokkot lezáró ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

4.2. A gyermekvédelem jogi alapjai, a családon belüli erőszak és a gyermekbűnözés

4.2.1. A gyermekvédelem kialakulása és a magyar gyermekvédelmi rendszer

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermekvédelem fogalma, kialakulása és fejlődése. A gyermekvédelem jogának sajátosságai. A gyermekvédelem alapfogalmai, a szülői és gyermeki jogok, a magyarországi gyermekvédelmi rendszer.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sipos László: Fejezetek a gyámság és a gyámügy jogtörténetéből (Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, 2004.)
  - Sipos László: A gyámság joga (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014.)
  - 1997. évi XXXI. törvény a gyermekvédelemről
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: blokk végén kérdések*

4.2.2. A gyermekvédelmi jelzőrendszer

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermekvédelmi jelzőrendszer fogalma, célja, szereplői, a szereplők felelőssége. A gyermekvédelmi törvény vonatkozó előírásai.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, prezentációval
  - esetmegbeszélés, konzultáció
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - 1997. évi XXXI. törvény a gyermekvédelemről
- *Az ellenőrzés, értékelés módja: blokk végén kérdések*

4.2.3. A gyermek és a bűn

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az interdiszciplinaritás sajátosságai. Az alapfogalmak és büntetőjog kapcsolódó alapintézményei, vonatkozó sajátos szankciórendszere. A látencia problémái. A közvélemény és az oktatási-nevelési intézmények szerepe.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sipos László: A gyermek és a bűn – Tanulmányok a gyermekvédelem, a gyermek mint áldozat és a gyermekbűnözés témaköréből. (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.)
  - 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

4.2.4. A gyermekbűnözés jellemzői

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermekbűnözés és a tévhit. A gyermekbűnözés kutatásának és a statisztikai adatok elemzésének problematikája és gyakorlata. A vagyoni elleni bűncselekmények meghatározó aránya. A csoportos elkövetés.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, prezentációval
  - Bűnügyi statisztikák elemzése
  - Konzultáció, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sipos László: A gyermek és a bűn - Tanulmányok a gyermekvédelem, a gyermek mint áldozat és a gyermekbűnözés témaköréből. (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.)
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

4.2.5. A gyermek, mint áldozat, a családon belüli erőszak

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények. A viktimológia fogalmai és eszközei. A családon belüli erőszak, illetőleg a gyermekek sérelmére kívülállók által elkövetett deliktumok büntetőjogi vonatkozásai.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, prezentációval
  - Bűnügyi statisztikák elemzése
  - Konzultáció, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sipos László: A gyermek és a bűn – Tanulmányok a gyermekvédelem, a gyermek mint áldozat és a gyermekbűnözés témaköréből. (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.)
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

4.2.6. A prevenció jelentősége

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*

A bűnözés általános visszaszorítására irányuló törekvések. Jogvédők és kodifikátorok. Büntetni vagy megelőzni? A társadalom, illetőleg a szűkebb és a tágabb környezet felelőssége. A bűncselekmények megítélésével kapcsolatos attitűd kívánatos irányba alakítása.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás, konzultáció, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Sipos László: A gyermek és a bűn – Tanulmányok a gyermekvédelem, a gyermek mint áldozat és a gyermekbűnözés témaköréből. (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.)
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

A modul célja

A gyermekvédelem jogi alapjai, a családon belüli erőszak és a gyermekbűnözés című modul arra vállalkozik, hogy sajátos pedagógiai-pszichológiai jellemzőkkel bíró gyermekkorúak érdekeinek védelmét szolgáló – különböző jogágakban elhelyezett – szabályokat, azok kialakulását, fejlődését, illetőleg hatályosulását áttekintse. A modul célja egyrészt az, hogy bemutassa a gyermekvédelem jogának kialakulását, fejlődését, annak legfontosabb alapintézményeit, másrészt segítséget nyújtson a különféle jogágak gyermek- és ifjúságvédelmi szabályainak megismerésében. Külön hangsúlyt kap a modulon belül a gyermekek sérelmére, illetőleg a gyermekek által – többnyire szintén gyermekkorúak sérelmére – elkövetett bűncselekmények jellegzetességeinek vizsgálata. A gyermekbűnözés, a családon belüli erőszak, illetőleg a gyermekbűnözés visszaszorításának, lehetőség szerinti megelőzésének kapcsán alkalmazható eszközök áttekintése.

A fejlesztendő kompetenciák

A gyermekvédelem alapjai, a családon belüli erőszak és a gyermekbűnözés című modul kapcsán elsőként a gyermekvédelem kialakulásával, fejlődésével, alapelveivel, alapfogalmaival ismerkedünk meg, melyeket – munkájuk és élettapasztalatuk okán – a hallgatók könnyen tudnak megismerni, adott esetben megtapasztalt élethelyzetekhez kötni. A hallgatók megismerik a gyermekvédelem rendszerét és jogi szabályozását, valamint az alapellátás és szakellátás kereteit, és hathatós segítséget kapnak a lehetséges hatósági intézkedési formák megválasztásában. A modul fő célja egy komplex, a gyermekvédelem szerteágazó intézmény- és eszközrendszerét bemutató elméleti megalapozás után az, hogy a hallgatók értő módon tudjanak analizálni, a látókörükbe került problémákat és kihívásokat elméleti ismereteik alapján jogi szempontok alapján megfogalmazni és körülhatárolni, adott esetben kezelni, illetőleg a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervekkel a kapcsolatot felvenni. Az elsajátított ismeretek felhasználása hangsúlyozottan gyakorlati színtereken – jellemzően oktatási-nevelési intézményekben – történik meg.

Az értékelés módja

A gyermekvédelem jogi alapjai című modul értékelése – a többi modulhoz hasonlóan – nem a klasszikus tantárgyi-tantermi forma alapján történik. Az egyes blokkok végén ellenőrző kérdésekkel, ismétléssel tekintjük át az érintett témakörben megszerzett ismereteket, melyekhez kapcsolódóan olyan gyakorlati feladatokat (pl. statisztikák, jogi esetek elemzése) végzünk el, melyek során a megismert jogi kategóriákat, illetőleg az elsajátított gyermekvédelemmel kapcsolatos ismereteket a résztvevőknek komplexen használniuk is kell. A gyermekvédelem jogi alapjai című modul akkor érte el célját, ha a hallgatók a munkájuk kapcsán felvetődött megoldandó, avagy akár konkrét veszélyhelyzetet jelentő szituációkra a tanultak alapján reflektálni tudnak, és a gyermekvédelem jogi alapjai tananyag segítségével képesek lesznek egy teoretikusan felvázolt vagy a való életben előforduló gyermekvédelmi probléma jogi megfogalmazására, valamint a lehetséges megoldások számbavételére, illetve a leghatékonyabbak kiválasztására.

A modult képező egységek

1.1. A gyermekvédelem kialakulása és a magyar gyermekvédelmi rendszer

A modul bevezető egységében a hallgatók megismerkednek a gyermekvédelem fogalmával, a gyermekvédelem jogának sajátosságaival. Rövid áttekintést kapnak a gyermekvédelem több ezer éves történetéről, Hammurabi törvényeitől a római jogon át a polgári jogrendszerekig, valamint a jelenlegi magyarországi szabályozásig. Az alapfogalmak kapcsán különbséget teszünk a gyermekkorú, a fiatalkorú és a felnőtt, a kiskorú és a nagykorú között. Áttekintjük a szülői és a gyermeki jogokat, azok sajátos érvényesülési rendszerét. A blokk második felében a jelenleg hatályos és érvényes magyarországi gyermekvédelmi rendszerrel, annak alappilléreivel és alapintézményeivel ismerkedünk meg. Ennek kapcsán a gyermekvédelmi törvény hatályos szabályaiból indulunk ki, egy-egy jogintézmény kapcsán rövid jogszabályelemzést is végzünk.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér. A blokkot lezáró ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.2. A gyermekvédelmi jelzőrendszer

A hatékony gyermekvédelem elképzelhetetlen jól működő gyermekvédelmi jelzőrendszer nélkül. A gyermekvédelmi jelzőrendszer fogalmával, céljával, szereplőivel, a szereplők felelősségével a gyermekvédelmi törvény alapján ismerkedünk meg, majd egy-két példa (illetőleg jogeset) kapcsán annak működését is modellezzük.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, prezentációval. A blokk második részében esetmegbeszéléseket végzünk konzultáció jelleggel. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.3. A gyermek és a bűn

A modul harmadik blokkja kriminológiai (és viktimológiai) jellegű, de feltétlenül interdiszciplináris (jogi, szociológiai és pedagógiai) megközelítéssel. Elsőként az alapfogalmakkal ismerkedünk meg, majd a büntetőjog kapcsolódó alapintézményeivel. Rámutatunk az elmúlt években bekövetkezett koncepcionális változásokra, az új Büntető Törvénykönyv szabályai kapcsán. Áttekintjük a szankciórendszer sajátosságait, a büntetőeljárás jogának gyermek- és fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezéseit.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, prezentációval. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.4. A gyermekbűnözés jellemzői

A közvélemény leginkább egy-egy súlyos bűncselekmény elkövetése kapcsán szembesül a gyermekbűnözéssel. Manapság azonban már szinte mindennap találkozhatunk gyermekkorúak által elkövetett bűncselekményekről szóló hírekkel, melyek sértettje az esetek többségében maga is gyermekkorú. A gyermekbűnözés kutatását, vizsgálatát, akár reális megítélését is jelentősen nehezíti, hogy óriási a látencia, hiszen a sértettek a legritkább esetben tesznek feljelentést, ha tudják vagy sejtik, hogy az elkövető gyermekkorú. Az oktatási intézmények is ódzkodnak feljelentést tenni saját diákjaik ellen, nem egyszer azért, mert tartanak az iskola jó hírében esendő csorbától. A blokk kapcsán górcső alá vesszük a gyermekbűnözés statisztikai adatait, vizsgáljuk annak dinamikáját, struktúrájának

alakulását. A gyermekbűnözést számos tévhit lengi körül. Az egyik az, hogy a gyermekek felnőttekkel együtt követnek el bűncselekményeket, illetőleg az, hogy a felnőttek gyermekeket használnak bűncselekmény elkövetésére. Másik tévhit az, hogy a gyermekbűnözők túlnyomórészt csonka családból kerülnek ki, vagy állami gondozottak. A statisztikai adatokkal és kutatásokkal igazolható valóság azonban más. A gyermekkorúak jellemzően gyermekkorúakkal, legfeljebb fiatalkorúakkal együtt követnek el bűncselekményeket, többségük – legalábbis papíron – ép családból származik. Az, ami leginkább jellemzi a gyermekbűnözést az az, hogy csoportosan követik el.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, prezentációval. Az előadást konzultáció követi. A blokk második felében bűnügyi statisztikákat is elemzünk. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.5. A gyermek, mint áldozat, a családon belüli erőszak

E blokk keretében a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket vesszük górcső alá. Az elemzésben a viktimológia fogalmaival és eszközeivel dolgozunk. A meglehetősen kiszolgáltatott gyermekek gyakran esnek áldozatul bűncselekményeknek, nem eltagadva azt sem, hogy az elkövetők gyakran maguk is gyermekkorúak. A blokk kapcsán a gyermek, mint áldozat témakörét vesszük górcső alá. Megvizsgáljuk a családon belüli erőszak, illetőleg a gyermekek sérelmére kívülállók által elkövetett deliktumok büntetőjogi vonatkozásait.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás. Az előadást prezentáció kíséri, majd konzultáció követi. A blokk második felében bűnügyi statisztikákat is elemzünk. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

1.6. A prevenció jelentősége

Az előző három blokkban a gyermekbűnözés, illetőleg a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények sajátosságait vizsgáltuk. Már ezek kapcsán is aláhúzhattuk a társadalom, a szűkebb, illetőleg a tágabb környezet felelősségét. A bűnözés általános visszaszorítására irányuló törekvések egyik, ha nem a legfontosabb eleme a gyermek- és a fiatalkorúak

bűnözésének csökkentése, e populáció bünelkövetéssel, a bűncselekmények megítélésével kapcsolatos attitűdjének kívánatos irányba történő alakítása. Az, hogy egyetlen közösségben se lehessen a vagányság, illetve a „felnőttség” kritériuma a bűncselekmények elkövetése, természetesen a „megúszásra” játszva.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás és konzultáció, vita. A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, majd összegezzük az elhangzottak lényegét.

5. MODUL

Dr. Deme Tamás: Kapcsolatok és etika

A modul felépítése:

- 5.1. Etika, magatartás közösség
- 5.2. Etika, életminőség, világnézet, vallás

5.1. Etika, magatartás közösség

5.1.1. Etika a családi nevelésben. A filozófiai, etikaelméleti elvek

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - filozófiai, etikaelméleti elvek
  - A családi életre nevelés nyilvánvalóan nem nélkülözheti az etikai, erkölcsi alapokat. Az etika eredetileg a cselelési normát jelentette. (Megkülönböztetendő az ethosz és az étosz.)
  - Az emberkép lényege. Az erkölcsi nevelés célja a „végtelenre nyitott” személyiség és a társadalomban helyét megtaláló társaslény – világnézeti elveit elfogadó, segítő, cselekvésre, magatartásra való felkészítése.
  - A család mibenléte.
  - Az etikai elvek ütköztetése a mindennapi valósággal
  - Az emberkép felvázolása és megbeszélése.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 45 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás kérdésfelvetésekkel
  - Jegyzetírás egyszerű v. modern eszközzel
  - A kérdések irányából adódó megbeszélés, vagy vita alakul.
  - Ppt, pps vetítés és annak közös megbeszélése segítség.
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Körberakható székek
  - Laptop, pendrive, projektoros vetítés

- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Beran Ferenc: Etika. Az értékek tisztelete. Gondolat, 2007.
  - Arisztotelész: Nikomakhoszi etika, Európa, Bp. 1997.
  - Martini – U. Eco: Miben hisz, aki nem hisz, Európa, 1996.
  - Bagdy Emőke: A személyiség titkai. Család, nevelés, önértékelés
  - Kopp Mária filmjeiből (videók a családról)
  - Támasz és talpkő (tanulmányok az Erkölcsstan tanításához). M.R. Kálvin Kiadó, 1995
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - Összegző beszélgetés a fogalmak jelentéséről, az etikai aktualításokról, önismereti válaszokkal.

5.1.2. Etika, magatartás, közösség

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az etika filozófiai, társadalmi alapjainak megismerése után a főbb etikai felfogások megbeszélése történik. Megismerkedünk a „közmegegyezéses” (Rousseau), a relativista (egzisztencialisták), a hedonista, utilitarista, autonóm formalista, természeti, vallási (pl. biblikus), determinista, stb. történelmi erkölcsfajtákkal. A megvitatható elvi (filozófiai, történelmi) kategóriák után több más diszciplína felől is megvizsgáljuk a témát. Individuálpiszichológia, társaslélektan, teológia, magatartástudomány, kommunikációelmélet, kriminológia és a mentálhigiéné lesz az etikatanítás segítségére. A történelmi és tipológiai részek előadása.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 45 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Interaktív társas megbeszélés
  - Interdiszciplínák összefüggései és alkalmazása
  - Előadás
  - Szeminárium
  - Vita, megbeszélés
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Projektor, laptop, vetítés
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Beran Ferenc: Emberismeret és etika, Gondolat, 2007.
  - Bagdy Emőke: Hogyan lehetnénk Boldogabbak? (Kulcslyuk, 2010.)

- Bagdy Emőke: Családról szóló videóiból részletek
- II. János Pál írásaiból részletek
- M. Winterhoff: Nem kötelező zsarnoknak lenni. Dialóg-Campus, 2012.
- Dr. Kiss Tihamér: A gyermek erkölcsi nevelése Ref. Ped.I. 2000.
- Gyökössi Endre: Nem jó az embernek egyedül (Ref. Kálvin Kadó, 1997)
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - Összegző megbeszélés
  - Személyre szabott témában egy etikai probléma kibontása (esszé) megírás

*

A modul célja:

A családi életre nevelés nyilvánvalóan nem nélkülözheti az etikai, erkölcsi alapokat. Nevelési koncepciónk és programunk szándéka szerint az erkölcsi nevelés korszerű, huszonegyedik századi, ugyanakkor a társadalmi pozitívumok („közjó”) Magyarországon elfogadott legfontosabb értékei szerint értelmezi az etikát. A társaslélektan szótárából vett kifejezéssel a „jó közérzet” és az elfogadott jogi viszonyulás szintjén van módunk az erkölcsi alapok, az etikus viselkedés nevelésben való kifejtésére.

A hallgatók történelmi és filozófiai előtanulmányaira alapozva axiomatikusan leírható, hogy az etika eredetileg a cselekvési normát jelentette. Az antik kategória kifejtésénél megkülönböztetendő az ethosz és az étosz. Alapkönyvünk a kifejtésnél Arisztotelész „Nihomakhoszi etikája” is lehet. Utalást tehetünk természetesen Platón, vagy Seneca etikai írásaira (és azok gyakorlati megvalósításának ellentmondásaira az antik ókori kultúrákban). Mindazonáltal előrebocsájtjuk, hogy ennek a modulnak nem az etika történelmi és filozófiai korszakainak ismertetése a célja, hanem a gyakorlati, családi életben valóra váltható erkölcsös magatartások, közösségi helyzetek megismerésére, konfliktusok megoldására való képzés.

Az családon belüli erkölcsi nevelés célja (éppúgy, mint a családon kívüli munkahely, iskola, stb. világában) a közösségi életre képes, a „végtelenre nyitott” személyiség és a társadalomban helyét megtaláló társaslény szemléletének megértése, s esetleg ennek elfogadtatása, gyakorlati alkalmazásának (nevelésben való) előkészítése.

A családi nevelésben a viselkedés etikája semmiképp sem jelentsen bármiféle cselekvési egyenruhát. A képzésben a tervezett alkalmakon az előadást követő interaktív beszélgetések célja a hallgatói vélemények megnyitása, az okok és megoldás-kísérletek többféle megközelítésének megismerése. A társaslélet természetének, a családban élő személyek egymásra gyakorolt hatásának közös elemzése esélyt ad a közösségi normák, az etikus viselkedések megismerésére. Világnézeti elveit elfogadó, segítő, cselekvésre, magatartásra való felkészítése. Az emberkép lényege. A család mibenléte.

Az etika filozófiai, társadalmi alapjainak megismerése után a főbb etikai felfogások megbeszélése történik. Megismerkedünk a „közmegegyezéses” (Rousseau), a relativista (egzisztencialisták), a hedonista, utilitarista, autonóm formalista, természeti, vallási (pl. biblikus), determinista, stb. történelmi erkölcsfajtákkal.

A megvitatható elvi (filozófiai, történelmi) kategóriák után több más diszciplína felől is megvizsgáljuk a témát. Individuálipszichológia, társaslélektan, teológia, magatartástudomány, kommunikációelmélet, kriminológia és a mentálhigiéné lesz az etikatanítás segítségére.

Fejlesztendő kompetenciák:

A szeminarizáló (interaktív) előadás során a hallgatók alapszintű ismeretek, fogalommagyarázatokat követően az adott állítások, kérdések, elmentmondások megbeszélésekor közelítenek az önreflexió kialakításához. Nyilván egy kétszer 45 perces alkalom nem azonos egy mentálhigiéné képzéssel, vagy csoportterápiával, ám lehetőség nyílik a konkrét helyzetekből kiindulva saját etikai álláspontjuk megfogalmazására.

A szeminarizáló (interaktív) előadásokon bejátszott kisfilmek, videók életközeli alkalmakat és – a javasolt kiváló előadók révén – markáns személyiségeket ismerhetnek meg a hallgatók. Mindez az önismeret, az identitástudat, a társadalomismeret alapvetően fontos kompetenciáit képes fejleszteni.

Az értékelés módja:

Az értékelésnek magától értetődően kerülnie kell az iskolás (plasztikus kifejezéssel a „dedós”) módszereket, formákat. Felnőtt emberek bizalmi alapon osztják meg saját élettapasztalataikat, érveiket. Az értékelés tehát arra irányuljon, hogy felmérje, értik-e az etikai, lélektani, filozófiai, logi-

kai, jogi, stb. fogalmak jelentését. Az eltérő helyzetek megbeszélése magával hozza az értelmezésre való igényesség, érzékenység, kreatív megoldások különbözőségeit. Sokat segíthet az adott blokk végén megírható rövid, személyes, esetleírásként elkészítendő esszé az értékelésben.

A komplex, holisztikus szemlélet

Külön elemzésre érdemes problémafelvetés lehet a jogi és etikai viszonyítások összevetése. Az információs társadalom belső és külső hírei, vélekedési, vélelmezési technikái, a kisvilág és a nagyvilág, a világnézettel rendelkező és a divatos szinkretista, relativizáló érvelések, valamint az azokat követő ítéletalkotások mind alkalmat nyújtanak összeszedett látásmód kialakítására. A jog és etika egymásra hatásai, ellentétes, és kiegészítő szerepei a jelenkori társadalmak példáival jól szemléltethetők.

5.2. Etika, életminőség, világnézet, vallás

5.2.1. Etika, életminőség, világnézet, vallás

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A világnézet, világkép és az etika összefüggése. A különbség az egyéni hit, a közösségi vallás és a világnézet között. A társadalmi norma, a hagyomány, a napi viselkedés és a családi béke, együttélés igényei. A szabadság, a jog, a szolidaritás etikai vonzatai, határhelyzetei. A párbeszéd előfeltételei, türelem, lemondás. Az alázat és az igazság kérdése. Jólét és jóllét. Az elköteleződés problémái. Bioetika. Az abortusz és az euthanázia ügyei. Szabadság, döntés, következmény, és felelősség. Problémák felvetése (15 perc). Fogalom tisztázások és példák vetítése, bemutatása (15 perc). Közös elemzés (15 perc).
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 45 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Előadás,
  - Interaktív megbeszélés,
  - Vetítés, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*

Laptop, projektor

- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
Pál Ferenc: A szorongástól az önbecsülésig, Kulcslyuk Kiadó, 2012.
Martin Luther King, Luther Márton, Assisi Szent Ferenc írásaiból vett részletek
Egy „Pál Feri” előadás (internet) meghallgatása és közös megbeszélése
Buda Béla: Iskola és mentálhigiéné, NEI, 1990.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
Egy bioetikai video közös megtekintése és megbeszélése

5.2.2. Etika a mindennapi életünkben.

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Konfliktusforrások. A párválasztás, a gyerekvállalás és a karrier összefüggései. Fiatal családok. A világnézet etikai dilemmái. A hit, a világlépés és a vallás viszonya az etikához. A „kultúrvallások” és a valósággyakorlás helye, módja, tartalma. A „gyerek vagy karrier” dilemma megoldásai. Fejlődéslélektani problémák és azok etikus megoldása. Etika és andragógia. Az időskorúak erkölce. Euthanázia, hospice.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 45 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - Problémafelvetés
  - Közös elemzés
  - Egyéni helyzet
  - Bemutatók
  - Összegzés
  - Előadás
  - Interaktív megbeszélés
  - Elemzés, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - Projektor, cd-lejátszó
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Pál Ferenc: Függőségtől az intimitásig. Kulcslyuk Kiadó, 2010.
  - Andrea Bocelli videojának bioetikai üzenete
  - Gyökössi Endre: Életápolás Bp. 1972.
  - Polcz Alaine: Együtt az eltávozóval. Jelenkor Kiadó 2009.

- Kopp Mária egy előadása a gyerekvállalásról és a családról. A Három királyfi, Három királylány közös megnézése, megbeszélése
- Turay Alfréd Az ember és az erkölcs. Szeged, Agapé.2000.
- Nyíri Tamás: Alapvető etika. Budapest, SZIT, 2003.
- Turgonyi Zoltán: Etika, Budapest, Kairosz, 2003
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:*
  - Egy személyre szabott témában beszámoló esszé készítése. Összegző beszélgetés.

*

Az etika című modul első részében már nyilvánvalóvá válik, hogy a tárgy legfontosabb elemei közé tartozik az emberismeret és társadalomismeret. A modul – bár világnézetileg nem elkötelezett – szükséges része, hogy tisztázza az emberkép mellett a társadalom istenképét, valamint a társadalomnak a hithez, világnézethez és a valláshoz való viszonyát.

A közkeletű félreértéseket eloszlatva, a modul tisztázza: a hit – egyéni lelki kategória, a vallás viszont társas viszonyulás, közösségi „termék”. A hit is számtalan vonatkozással kötődhet az etikus magatartáshoz, a vallás viszont par excellence minden élethelyzetben viszonyul hozzá. Anélkül, hogy a világvallások jellegzetességeiben elmerülnénk (ami nem kompetenciánk) célszerű és szükséges megemlíteni a különböző világvallások etikai hozzáállását az alapvető etikai konfliktusokhoz. Megbeszélendő a bűn és a büntetés társadalmi és egyéni kérdése. Az ölés és az erőszakmentesség kérdése, az élet szentsége és az abortusz, authanázia, stb. kérdései az iszlámban, a buddhizmusban, a judaizmusban, a tao-ban és a kereszténységben.) Mit jelent lélektanilag a megbocsátás az emberek kapcsolatrendszerében (a bosszú kergetése, vagy kerülése, a kiengesztelődés módja és annak szociálpszichológiai következményei).

Tisztázandó elméleti kérdéseket jelent a világkép, a világnézet és a vallás fogalmainak különbségtétele. A formális és a gyakorló vallásosságból következő közösségi magatartások társadalmi értékének megbeszélése fontos lehet a szegénység, gazdagság, a fölé- és alárendelés, vagy a mellérendelés viselkedésformáinak megértéséhez. A karitás, a szociális gondoskodás, a betegellátás, a kiskorúak és a nyugdíjas korúak és a hátrányos helyzetűek helyzete, az esélyegyenlőtlenség kezelésének társadalmi garanciái, segítő hálójai. A családban való együttélés lélektani, gazdasági, fizikai és vallási (ökumené) kérdéseit nagy terjedelemben tárgyal-

hatja a modul, feltéve, ha az interaktív szeminarizáló előadáson a hallgatók érdeklődnek, erre érzékenyek.

Ezeknél a kérdéseknél ad szemléletes probléma-tisztázást és választ a köismert mentálhigiénés lelkipásztor, Pál Ferenc akinek valamely témába vágó videó-előadását közösen lehet megbeszélni, megvitatni.

Az elméleti alapfogalmak, kategóriák megbeszélésein túl (szabadság és felelősség, stb.) rátérhetünk a gyakorlatias kérdések, problémák megismerésére, megtárgyalására. Sokat jelent a bioetikai szakirodalom (Gaizler Gyula, Hámos Antal, Makó János, Roikovich Bernadette, Bioetikai Szemle) kérdésfelvetéseinek elemzése. A mindennapos gondok között megtaláljuk a médiában jelenlevő közismert témákat – az abúzus, az alkoholizmus, addikció, a külön- és azonosneműek házassága, a megrontás és a nemi kizsákmányolás kriminológiai eseteit. Mindezek teljes összefoglalására nyilván nem jut sem idő, sem alkalom ezen keretekben, de egy-egy kiválasztott eset csoportos megbeszélése sokat jelent.

Az életminőség kérdéseinél nyilvánvalóan érdemes felvetni a gyermek és/vagy karrier kérdését, a kívánt gyermekek tervezhetőségét, a terhességmegszakítás és a nagycsaládos életmód-választás dilemmáit. Ebben a körben érdemes a kortárs hazai helyzetről is beszélni, például a Három királyfi, három királylány mozgalomról és annak kiváltó okairól, a demográfiai történelmi krízishelyzeteiről, a magyarországi szuiciditás tragédiáiról és megoldási esélyeiről. Szintén az életminőség ügyét világítja meg az alkoholbetegségek és a drogfüggések, vagy más szenvedélybetegségek jelenlegi helyzetének leírása, elemzése – és a gyógyító hálózat, valamint a segítő foglalkozásúak önkéntes hálózatának és társadalmi intézményeinek a megismerése.

A sorozat moduljainak összehangolására jó példa lehet a fejlődéslelektani problémák és azok kezelésének – pszichológiai, szociológiai, pedagógiai és etikai – egymásra utalása. Természetszerű esetleírásoknál (tudományos, művészi elemzések, vagy filmek, stb.) hivatkozási alapként erősíthetik a képzésben résztvevők tudását. Megemlíthető itt a párválasztás, gyermekvállalás lelkiismereti és etikai kérdése, valamint a határhelyzetekben lévőkkel való családi és egyéni gondoskodás. (Pál Ferenc, Bagdy Emőke, Gyökössy Endre, Buda Béla, Kopp Mária könyvei és videofilmjei ezeket a témákat érintik, publikációik könnyen elérhetők, így értékes tapasztalataik gazdagítók lehetnek.)

Külön témacsoportot jelent az időskorúak etikai problémáinak feltárása. A már említett etikai dilemmáknak itt egy eddig kevésbé vizsgált, kevésbé bemutatott rétegével találkozunk. Az időskorúak, valamint a súlyos, halálos betegek gondozásának társadalmi és családi felelőssége mindannyiunk ügye. A témában igen olvasmányosan fogalmazó, hiteles tudományos írások közül PolczAlaine könyvei idézhetők ide. Az általa hazánkban is meghonosított „hospice” szolgákat és hálózat (tudományos és társadalmi) megoldásokat mutat be. Ez a kérdéskör messze túlmutat az euthanázia jogi és publicisztikai felszínén, gyakorlati tapasztalatokat oszt meg és cselekedetre, etikus tettekre ösztönöz. Modulunk értékelésénél az előadó témazáró összefoglalásain elhangzó kérdésekre adható válaszok, a szóbeli aktivitás és az esszészerűen megfogalmazott írásos visszajelzések a mérvadók.

A tantárgy alkalmazásának szempontjai, cél- és fogalomtisztázások

Az etika taníthatósága nagy mértékben függ a befogadó hallgatók szociokulturális helyzetétől, egyéni attitűdjétől, a befogadók „előzetes tudásától” valamint az előadó és hallgatóssága közti viszonytól. A megértéshez hozzátartoznak a fogalomtisztázások és a társviszonyok, társtudományok (interdiszciplinák) összehangolása. Az ethosz fogalom kifejtése is erre példa. „A görög ethosz szó eredetileg az állatok legelőjét jelentette, majd átvitt értelemben az ember lakhelyét, később a lakással és lakóhellyel összefüggő dolgokat: hagyományt, szokást, illemt. „Tehát valami olyasmit, amit az ember alakít ki, valamiféle közös megegyezés alapján” (...) „Az erkölcs tehát követelményként áll az ember előtt, magatartását szabályozza. Intézményekben, értékítéletekben, normákban testesül meg. Az erkölcsi normák támpontokat adnak, ugyanis – úgy látszik – az egyes ember magában nem képes arra, hogy megállapítsa, mit lehet és mit nem lehet tennie, vagyis azt, hogy mi a jó és mi a rossz.” Megfejtették a morált is: az erkölcs (ethosz) rokon értelmű kifejezése, alapjelentése akarat, amely a szokásokban, törvényekben nyilvánul meg, lényege a szabálykövetés. Úgy látták, hogy egy adott kor rendjét, szokásait betartani az abban a korban élő emberek többsége számára erkölcsös cselekedet. Ezt testesíti meg az ethosz. Az erkölcs tehát – szögezték le az emberkutatók – áthatja a társadalmi élet szinte valamennyi színterét. Minden ember találkozik élete során olyan megnyilvánulásokkal, mint a „jó”, „rossz”, „becsületes”,

„becstelen”. (In: Kamarás István – Vörös Klára: Embertan III. Okker-Nodus Kiadó, 1998.)

Nem kerülhetjük meg az etikánál, ennél az eredendően „emberi társasviselkedésről” szóló tárgynál az antropológiai bevezetőt. (Lásd: Cselényi István: Etika) „A filozófia definíciójában láttuk, hogy valamiképpen az emberről is szól. Ha röviden is – hiszen más tantárgyakban is előkerül -, de foglalkoznunk kell tehát *antropológiával*, emberképpel, az ember meghatározásával is. Az emberről szóló *két klasszikus definíció* Arisztoteléstől származik, az egyiket latinul, a másikat görögül szoktuk idézni: *Animal rationale* (értelmes állat) és *zoónpolitikón* (társas lény). Mit is foglalnak tehát ezek magukba?

Mivel az ember, mint faj fölött a nem-fogalom az állat, afölött az élőlény, tisztában kell lennünk azzal, van bennünk egy állati, *biológiai elem*, amely közös a többi élőlényel, ugyanakkor értelemmel-akarattal rendelkezünk. Vitatott, mi is tett igazán emberekké bennünket: a beszéd, a fogalmi gondolkodás, az eszköz-használat, a fejlődésre való nyitottságunk, vagy az önmagunkra való visszacsatolás – talán mindez együtt -, de mindenképp tény, hogy két különböző világot foglalunk egybe létünkben. Hagyományos szavakkal ezt így fejezhetjük ki: van *testünk és lelkünk*. A kettő között sokszor konfliktus zajlik, de el kell jutnunk önuralomra önmagunk, így ösztöneink fölött is. *Test és lélekettősségét* a különböző rendszerek másképp és másképp írták le. Megjelent itt is a spiritualista, a materialista felfogás, az éles dualizmus, a pszichofizikai parallelizmus és mérsékelt dualizmus, amely test-lélek viszonyát anyag-forma viszonynak látja, melyek szubsztanciális, vagyis lét-egységben állnak. Ez a nézet jelentős lehet a feltámadás-hit szempontjából is. Míg az éles dualizmus a test leértékeléséhez, hamis aszkézishez vezet, a mérsékelt dualizmus alapján lehetővé válik a személyi egység kialakítása.” (Cselényi István: Etika.)

Az idézett emberkép természetesen a történelmi dichotómiát említi, amelyet nem tekinthetünk kizárólagosnak, hiszen Platónig és Arisztotelészig visszamenően jelen volt az emberi kultúrában a hármas, trichotomikus emberkép is, amely a test-lélek-szellem összefüggését tételezi. Jelenkorunk egyetemes filozófiai alapképlete ezt a hármas emberképet tételezi. A tantárgy előadója helyesen teszi, ha művészettörténeti képekkel, középkori és/vagy reneszánsz táblaképek, ikonok, freskók bemutatásával illusztrálja, vizualizálja az említett trichotómiát. Erre rímel József Attila híres verséből, az *Ars Poetica*-ból vett pár sor: „Én túllépek e mái kocsmán/

az értelemig és tovább...” Az értelmén túli létre utaló kép a transzcendens „szellemi” síkját tárja elénk. Az etikus magatartás megértéséhez tehát a test-lélek-szellem hármasságának emberképe szükséges. S ezen belül is kulcsfogalom a „társaslény” voltunk, amely társadalomfilozófiai-etikai alap.

Ide illik egy korábbi tanulmány tézis-sorozata: „Az a tézis, hogy az egyén csak társas kapcsolataiban ember, viszonyaiban működik, s csak abban nevelhető – az újdonság volt saját korában. Ma, nemkülönben. Lábjegyzetként ide kívánkozik Karácsony Sándor tanítványának, Lükő Gábornak az eszmefuttatása a finnugor „fél, fele, feleim és az egész, egészség” gondolatkörről, ahol ugyanez a szemlélet figyelhető meg: az individuum csak fél-ember mindaddig, amíg nem találja meg a maga kiégését. Egész ember akkor lesz, ha a maga „felét, fele-ségét, felebarátját megtalálja. Így lehet az egész ember egészséges (ez a két szó szintén etimológiailag összefüggő a rokon finnugor nyelvekben).” (Deme Tamás: http://www.magyszemle.hu/cikk/20000501_vizonyulok_tehat_vagyok)

Ugyanez a fogalom (társaslény) Cselényi István tanulmányából is idézhető: „A másik definíció szerint az ember *társas lény*. Pontosabb talán, ha azt mondjuk, *kettős természetünk* van: egyedi és társas. Pontosan ezt foglalja egybe a *személy* fogalma. Egyrészt önmagunkban is el kell jutnunk a személyi méltóság megélésére, másrészt viszont személyekké csak én-te kapcsolatokban, közösségben válhatunk. Ez lesz a *társadalomfilozófiának* is központi gondolata. A század végi filozófiai antropológiában új szint jelent a transzcendentális filozófia felfogása, amely szerint *test és lélek között egymásra-irányulás van*, amit jól egészít ki a neotomizmusnak az a gondolata, hogy tárgyi és alanyi lét között *létazonosság* van, mivel mindkettő a teljes lét része. Az emberi lét tehát valamiképpen a létre nyílik. Ezt fejezte ki már Aquinóinak az a tétele is, hogy az értelem elsőként a lét-mozzanatot ragadja meg. Mivel viszont – ugyancsak szenttamási kifejezéssel – Isten „maga a lét”, ez a létre való nyitottságunk lényegében *Istenre való nyitottság*. Mint *Karl Rahner* írja, az ember definíciójába bele tartozik Isten. Nem úgy, mint az ember része, hanem mint távlata. Isten az ember jövője, a *lélek* pedig nem más, mint az Istenre-nyílás szerve. A lélek potenciálisan végtelen, *capaxinfiniti*, a végtelen befogadására képes. Mint már láttuk, Rahner a végtelen-éhséget kimutatta a megismerés, akarás és szeretet vonalán, és ebből vezette le a vallás köz-

ponti kategóriáit (kinyilatkoztatás, megtestesülés, üdvösség). S igaz ugyan, hogy mindez már vallásbölcselet kérdése, mégis érdemes elgondolkodunk azon, hogy az immanens világnézetek, melyek transzcendens távlat nélkül építik fel a maguk „humanizmusát”, tragikus távlatot vetítenek az ember elé.” (Cselényi István: Etika.)

Karácsony Sándor pedagógiai életművében („A neveléstudomány társaslélektani alapjai c. sorozat – ld. Széphalom Könyvműhely életműkiadás) kerül helyére talán legvilágosabban a társaslény fogalma és annak az etika síkján való formálhatósága, nevelhetősége. (Karácsony Sándor: Ocsúdó magyarság, 2002; Karácsony Sándor: A magyar világnézet, 2007; Karácsony Sándor: A magyarok istene; 2004). Természetes tudományos rendszerében a az etika a atársaslélektan vallási viszonyulásának társadalmi fokán áll. Ez a „JÓ” kategóriája. Nyilván, semmi sem lehet jó, csak az, amit a társadalom annak elfogad. (Másképp, vallási értelemben – ami szakrális. V.ö: Lukács 18. 19: Jézus ezt válaszolta neki: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak az Isten.”) Ezt értelmezi Deme Tamás „Euticus feltámadása” cikke is. (<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00094/1997honap10cikk1418.htm>) „Karácsony Sándor világnézeti- és vallási nevelésről szóló könyveit, gondolatait. *A magyar világnézet, A magyarok Istene, a Hegyi beszéd* című kötetei nem valamiféle ősvallás leírását tartalmazzák, hanem egy nagyon modern teológiai filozófiát fejtenek ki. A hit az egyén lélektan kategóriája, a vallás pedig társaslélektani funkció. A pneuma határát érintve. Hitre nem lehet nevelni, a hit egyéni ajándék. A hitoktatás mai fogalma fából vaskarika. Vallási nevelés viszont lehetséges. Ebben a magatartásban a nevelő vall, a növendék pedig befogadja a *vallást*. Ha a növendék vagy bármelyik másik ember már újabb befogadónak képes továbbadni ezt a *vallást*, akkor a közösségi, társaslelki funkció működését figyelhetjük meg. Nem az a kritériuma a vallási nevelésnek, hogy moralizáljon vagy a tízparancsolatról prédikáljon a nevelő. Beszélhet matematikáról vagy a hangyák életéről, a lényeg a magatartása, amellyel arról vall, hogy „nem vagyunk a magunkéi, még csak egymáséi sem, hanem az Övéi vagyunk”, maga az Isten igényel minket...”

Az etika tantárgy hallgatóinál – akik később ezt a tárgyat gyerekek tanáraiként fogják tanítani – különösen fontos, szükséges, hogy tájékozottak legyenek a fejlődéslelektan összefüggéseiben. Egyáltalán nem mindegy, hogy óvodáskorú, avagy alsó tagozatos prepubescens, majd a kamasz, s később az adolescens ifjú felnőttek szintén tudják kifejteni, ér-

telmezni az etika érveit, alapvetését. Az alap-igény azonos a vallási nevelés szempontjaival. Egy rövid idézettel megvilágítva:

„Az embert alaposan ismerő Karácsony Sándor lélektani elemzésénél szemléletes képet ad a fejlődés korszakairól. A kisgyerek vallása: a mese. Mi volna más? (Nagy tévedés tehát, midőn a teológia súlyos dogmáival terhelik a gyermekfejeket.) A kölyökkorú gyerekek vallása mítikus. Nem kell hátborzongással fogadni, ha játékos kedvű, derűs vallástanárok Dávid, Jonathán, Noé történetét mítoszként mondják, elevenítik meg. Ettől a Biblia nem lesz mítosz, de a mítoszviszonyt érteni fogja a kisiskolás. A serdülő, a *Pál utcai fiúk* korszakának pubertáló fiataljai a vallást az eskü és átok kettősségében élik. Eszmeimádók, árulókat exkommunikálók. Fekete-fehér agyúak, mint egyes politikai vagy egyházi szekértáborok serdülőt játszó öregbivalyai. Ahogy Karácsony írta, az emberiségnek is van gyermekkora. De jó volna, ha az ősz fejjel is marakodó, egymást kiközösítő atyafiak rájönne, hogy viselkedésük nem felnőttre, serdülőkre hasonlít. S az adolescens ifjak felmutatják a fejlődés felnőtté válás előtti fázisát kételyükben, kritikájukban. Ez azt jelzi: normálisak, ilyenkor vívják a világnézeti harcukat. Ez az egészség jele. Akik ifjúkorukban kegyeskedő arccal ájtatoskodnak, s nem tanulnak meg kulturáltan veszekedni világnézeti ügyekben szüleikkel, tanáraikkal, azok kissé éretlenebbek a természetnél. De a túoldalról nézve is így áll a helyzet. Aki felnőttként is csak kételkedni tud, felebarátját, anyanyelvét, iskoláját védő sorstársát csak köpködő kritikával illeti, annak rossz az önismerete, az nem felnőtt ember.

Ha megnézzük, miféle mai fiatalok etikai problémáit tudata egymáshoz, környezetükhöz való viszonyaikban, érdekes problémalistát kapunk.

„...– Az élet szellemi háttéré, életismereti, emberismereti, önismereti hiányok.

- A világhoz alkalmazkodás következményei, individualizáció, elmagányosodás.
- A megrendült életérzés hiányai, testi túlfáradás, kimerültség, lelki betegségek.
- A vágyképek normavesztése, irracionális, szabadosság.
- Az érzelmek formavesztése, a művészet kiüresedése, ízléstorzulások.
- Szenvedélybetegségek, drogfüggőségek, fizikai, mentális, virtuális pótszerek.

- A nyelvi megértés konfliktusai, közös nyelv hiánya a generációk között.
- A közös értékrend eltűnése, értékzavar, a lelki működés pervertálódása.
- Antiszociális magatartások, áldozatra képtelenség, közösség- és szeretethiány.
- Döntéskényszer, döntésképtelenségek, elköteződéstől való félelem, önazonosság-problémák.
- Világnézeti kulturálatlanság, magatartásbeli sodródás, manipulált kiszolgáltatottság.
- Anyagi (főleg pénzügyi) hátrányok, munkanélküliség, félelem, agresszivitás.
- Hit- és reményvesztés, gőg és kétségbeesés, társtalanság, önpusztítás-kísértés.
- Farizeizmusok, pszeudovallások, bálványok, szekularizmus, vallástalanodás.” (In: (Deme: Bioetikai aktualitások, Bioetikai aktualitások, fiatalok között In: *Magyar Bioetikai Szemle*, 2001/1. 24–43.)

A problémalista bővíthető lenne. Jó volna koncentrálni néhány társadalmilag ismert konfliktusforrásra. Érdekes kiemelni ezek közül a generációs (nyelvi, magatartási) ellentéteket, a függőség (addikció – szenvedélybetegségek) terjedését és a megoldhatatlanság egyik tényezőjét, a szülők, pedagógusok, médiasztárok, szerkesztők, filmesek alkalmasságát, illetve alkalmatlanságát a társadalmi együttlét helyzetében. Az idézett elemzés ezeket mutatja be.

„A generációs konfliktusok (X, Y, Z nemzedékek) morális ütközéseinek egyik alapja a nyelvi ellentét. Itt nem is annyira a zsargon a lényeg (a kifejezések bármennyire magatartásokat és beállítódásokat jeleznek), súlyosabb tünet a nyelvi közeledés mindkét oldali bénulása, defícitje. A tizenéves jellemzően lenézi az öregek zenei ódivatúságát. A videók, a számítógép-használat, az e-mail-ezés, a mobil-sms üzenet és a digitális eszközök felől a „korábban születettek” lassú nemzedékét jellemző szóval ósdi „elfekvő” csoportnak bélyegzik az ifjak. Ismerős jelzés. A mai divat megveti és kegyetlenül kineveti a tegnapi stílust. S az ellenkező irányú előítélet is tipikus. A minap egy zenepedagógiai előadáson történt: egy hetven éves szálfamagyar öregúr felugrott, s kidübörgött az előadóteremből, ahol középkorú kollégája az 1970-es évek zenéjét (egy-két szelíd

szimbolikájú Illés- meg Beatles-dalt) tette fel meghallgatásra. A kérdésre – miért mentél ki, Dénes bátyánk? – az volt a kissé sértődött válasz: Az nem zene! Szemét, kábítószer! Sajnos, ez az intolerancia is ismerős. Pedig John Lennon és Szörényi Levente szerzeményei ma már lágy dallamú klasszikusoknak tűnnek a kortárs agyrázózajok, rágógumizenék idején. Ám akinek az elmúlt félévszázad populáris zenéjét sem sikerült el(be)fogadnia, nemcsak zenenyelve, de magatartásnyelve sem alakul ki az ifjak megértéséhez. De ez csak egyoldalú kép. A kettős vereség ott mérhető, ahol mindkét oldal ugyanúgy párbeszédképtelen. Egy szélső példával: olyan ez, mint amikor radikális fundamentalisták állnak szemben szintén radikális modernekkel. (...) Ez kétoldalú elutasító magatartás. Nem is akarják egymást érteni. A tisztelt felek undorodni méltóztatnak. Most volna érdemes megkérdezni, mi köze ennek a bioetikához. Hát csak annyi, amennyi látható benne az élethez, erkölshöz, világhoz való viszonyból. Nézzünk meg egy, a tanárképzés felelősségét felvető példát.

Amikor az egyetemet végzett, friss diplomás ifjú tanár megtartotta első énekóráját a pilisvörösvári általános iskolában, gyorsan megkapta a kemény, dramaturgiai lelkipofont. (...) csak annyi történt, hogy a hetedik bé-ben egy igen természetes ivarérett serdülő föltette mindkét lábát keresztbe a padjára, majd rekedt hangján odaköhögte a muzsika ifjú professzorának: „Tanár úr, höhö... fizetek én magának két üveg sört, ha abbahaggggya a hülye népdalokat, és haggggya, hogy a technót a kagylómra dobjam.” (Az értelmező szótár nyelvén: a walkman készülék fülhallgatójából áradó hör-géssel szigetelje fáradt hangérzékelő testnyílásait.) A fiatal tanár fölnézett a levegőbe, mint Hamlet, apja szelleme előtt, csendesen eltűnődött: mit is tanítottak erről a helyzetről a szakmódszertanon. Intőt adjon? Ugyan! Kinek? Ki olvasná azt el? Pofon vágja? Nem célszerű. A serdülő két fejjel magasabb. . . Vagy lökje le a kamasz lábát az asztról, s hallgasson, vagyis: mintha semmi sem történt volna, danadom? Mit diktál az etika? Lé-nyegtelen, mi a történet vége. A helyzet, a viszony érdemel figyelmet. Nyilván nem a szavak az igazán fontosak. Ezek csupán jelzői a magatar-tásnak, beállítódásnak, erkölcsi szintnek. A fiatal tanárt (szakmája tehet-séges ígérete volt) egy héttel később egy másik osztályban egy másik ka-masz szabályosan leütötte és földre teperte. A tanár – dicséretére legyen mondva – ezután még két évet szolgált a magyar oktatás-végrehajtás (közoktatás) sorállományában, s csak azután hagyta ott az iskolát. De ak-kor végleg. A lelki „dramaturgiai pofont” (s a fizikait) nem ő érdemelte,

hanem az, aki felelős a történetekért. Az egyik felelős a nevelési helyzetekre fel nem készítő hazai *tanárképzés*. A másik felelős: a korlátatlan szabadságba *pervertálódott közerkölcs*. Ezek érdemelnék a nagy pofont. A képzésben ma két kártékony szélsőség uralkodik: a fennkölt, spekulatív elméletiség fundamentalizmusa, merevsége, másrészt a mindig mindent elnéző, önkifejezés-központú, globalizáló extrém szabadosság, amely jobban legyengíti a morális immunrendszert, mint az influenzavírus. Ez a vérbő kettősség, az anakronikus ódonosság és a laissez-faire anarchia jegyzi ma bájos edukációnk léha liberalizmusát. A hazai tanárképzés éppúgy életidegenségével gerjeszti a generációs feszültséget, miként a felelősséget nem vállaló önkifejező ideológiák perverziói, agressziói. Ezek a hatékony etikarombolók, konfliktusmélyítők – az utcák szintjétől az iskolán át egészen a családok szintjéig. (Deme: Bioetikai aktualitások, Bioetikai aktualitások, fiatalok között In: *Magyar Bioetikai Szemle*, 2001/1. 24–43.)

A következő példa az erkölcsi-magatartásinak mondott addikcióra, szenvedélybetegségekre, még konkrétabban a drog függőségre utal.

„...Nem is annyira »puhák« ezek a drogok, mint ahogyan állítják! Lehet, hogy a társadalomban jól integrált középosztálybeli fiatalok széles rétege különösebb baj nélkül használ néhány évig ilyen szereket, azután »le tud állni« ezekről; de a »szerkultúra« egyik nagy hajtóereje a társadalmi feszültségek, önértékelési zavarok, a felnőtté válási nehézségek elfojtása (néha a »szer« körüli sajátos korcsoportok révén is), a problémás személyiségekben azonban a »puha drogok« már sokféle súlyos következménnyel is járhatnak. Pl. a szorongás kioldásával segítik a pszichológiai fejlődés leállítását, a nehézségek megoldását, és ennek pszichiátriai betegségek kibontakozása lehet az eredménye. Elmagányosodást okoznak, ez is növeli a bajt. Újabban mind gyakrabban látjuk, hogy instabil fiatalokból a marihuanahasználat, a »fű« szorongásos rohamokat vált ki, előhossa a ma olyan sokat emlegetett pánikszindróma nevű állapotot (. . .) szaporodnak az adatok, amelyek arra mutatnak, hogy a veszélyek nagyobbak, mint eddig feltételezték, és ezek a legalizálással csak fokozódhatnak. Sok praktikus nehézség is előállna a legalizálással. Eddig még egyetlen szer sem szorított ki más, régebbi szert, csak a szerválogatás vagy a politoxikománia veszélye nőne. Képletesen szólva tiltott és a megengedett közötti »schengeni« határ nem jelentene könnyebbséget a drogellenes küzdelemben, nem segítené a rendőrségek és a bíróságok dolgát, sőt várhatóan új területe nyílna meg a »borhamisításnak«, tiltott »pálinka-

főzésnek«, cigarettacsempészetnek. (. . .) Így hát azután a szakemberek nagyobb része (és számos ugyancsak erős társadalmi mozgalom) inkább a korlátozás, a fokozott tiltás híve lenne.” (Buda Béla: „Puha drogok, kemény kérdések”, magánlevél. Majd közlés a *Heti Válaszban*: 2001.08.31. 77. o.)

Nem kisebb konfliktust hordoz magában, ha magatartási, életmódbeli változásokat moralizálással oldanának meg egyesek. A moralizálás nem az etika megjelenése, sokkal inkább annak az ellehetetlenítője (gyermekbetegsége) és kifordítója.

„... a szigorú tekintetű ördögűző lelkész megint magabiztosan megítéli és kinyilatkoztatja, mi a rossz, és ki a megszállott. Megfélemlített hívei (...) azért szurkolnak, hogy adassék meg számára a megkülönböztetés képessége. Hogy ne csak azt vélje látni, hogy egy ajtófélfán hány ördög ül, hanem azt is, minek van értelme és minek nincs. Szerinte ugyanis az is értelmetlen, sőt bűnös dolog, ha valaki légzésjavítás céljából tornajógára jár. (Igen, tornára, nem meditációra.) Ítélt: a jóga nála főbenjáró véték. Hasonlóképpen bűnre vezető alkalomnak tart minden hagyományos medicinát, természetgyógyászatot, jóllehet a hiteles ősi gyógyítás sokezer éves emberi tapasztalata magában is egyetemes kulturális érték. Ha pedig hívők körét érinti a kérdés, szóba jöhetnek (...) a Názáreti tettei, malyeknél a gyógyítás nem csak-testi, nem „csak lelki”, nem is „csak spirituális”, hanem az utóbbiból indulva teljes (holisztikus) egység, a materialist a transzcendenssel összekötő abszolút összegző gyógyítás. (Ezt a végtelenül természetes s egyúttal természetfeletti gyógyítást a Mester nem könyvtári letétbe vagy múzeumi megőrzésre ajánlotta, de „napiparancsba” adta tanítványainak, hogy a tanításhoz, lábmosáshoz hasonlóan végezzék. (...) Ám ítélkező szakértőnk most egy ártatlan ifjúsági könyvet tart főbűnösnek (meg az olvasóit), miközben ő maga felületesen s mélyen előítéletesen kezeli a művet (Harry Potter). Megbélyegző kampányával persze csak azt érte el, hogy mindenki, aki még eddig nem olvasta, rohan a könyvesboltba a könyvért. A mű amúgy jó mese, valóban olvasásra szoktatja a korábban nem olvasó gyerekeket. Nem is szólnánk erről a jelenségről – ha kritikusunk az előítéletes, moralizáló tévtanításait nem szórná oly hatékonyan. Mivel a könyv nem az ő dogmái szerint kezeli a csodát (minden mesének sajátosak a csodái), így azonnal „New Age” terméknek deklarálta, s rögvest megpróbálta kiátkozni. Azt már nem vette észre: 1) A gyermekek vallása a mese, a kiskamasznak a mítosz. 2) Min-

den mese és mítosz (nem dogmatikai módon, de) nyilvánvalóan utal a „láthatatlanra”. 3) A hit már Szent Pál szerint is: viszonyunk a láthatatlanhoz. („A nem látott dolgok valósága, a reménylett dolgok bizonyossága”) 4) Minden mesebeli és mitikus csoda a hit csírája. 5) Épp ezek a „varázslatos”, csodás események hozzák a transzcendens közelébe még azokat is, akik soha sem kaptak vallási nevelést. 6) Ez ellen hadakozni főleg és nevetséges. E viselkedésben az az ártalmas s egyúttal nevetséges, hogy egy nem-olvasáskutató, nem-szociológus, nem-pszichológus és nem-iroda-lomtudós rögtön úgy nyilatkozik, mintha az említett szakmák szakértője lenne, s úgy ítélkezik, moralizál könyvek és olvasók felett, mintha erkölcsi kérdéstről lenne szó. (Erre a „szakmai túlzásra” több pásztor hajlamos, gyülekezeti vezetők is nagy sikereket aratnak azzal, hogy nagy erővel artikulálják előítéleteiket.) Ám a nagy hangerő, a megfélemlítő szigorúsággal együtt sem válik hit és hitelesség garanciájává.

A nem dogmatikus hívek életébe más szinten is beleszólhat a kioktatás. Akik a hagyományos medicinák és/vagy a természetgyógyászat elfogadói, azok egy pár „székben ülő” moralizáló farizeus szerint az ördöggel cimborálnak. A farizeus büszke arra, hogy sokféle dogmát tanult, de midőn önhittségében önkényesen kezdi értelmezni az elveket, torzul a tanítás. S ha mindemellett életvezetése egyáltalán nem az örömhírt terjeszti, hanem a félelem légkörét gerjeszti, magatartása meghasonlik elveivel, s szerepe önmagával. Hiszen éppen tanulmányaiból tudhatná, hogy „a félelem kizárja a tökéletes szeretetet”. A farizeus körében (tévtanításokkal meghintett környezetében) sok emberrel találkozhatunk, akiből kibuggyan a félelem s a keserűség, mivel egy „örömhírfelelős” megbélyegezte, megalázta, szorongással telítette, önbecsülésüktől megfosztotta, reményüket elvette, amikor megítélte, s „megszállottnak” nevezte őket – szelíd gyógykezeléseikért. A farizeizmus gögös mindentudása félreértelmezés, önös, önkényes visszaélés a szellemi hatalommal. Ez is *bioetikai téma volna?* Igen, az életerkölc az élethiányban is jelzi az etikahiányt. A perverzió jelzés, a halpusztulás is indikátor a vízminőség mérésekor. Még a halál is az életre utal. A botrány viszont füstöl.

A kereszténység szerint nem az képviseli a rosszat, aki hibázik. Hanem abban ver gyökeret a gonosz, aki tudja a jó és rossz közti határokat, még kérkedik is tudásával – aztán a tudott Jó ellen fordul. A rosszat tudatosan tevő, önmagát földicsérő, de tudásával visszaélve, más szálkái fölött ítélkező „gerendabirtokos” tehetség a valódi, lényegi gonosz. Vegyük észre:

a farizeusok igen tehetségesek. Szakértők. Elnöklők, vezetők, könyöklők. A farizeus mindig mindent tud, sőt többet tud, még azt is tudja, mitől gonosz a szándéka. De vallja: ő – tökéletes.

A moralizáló farizeizmus ellenfele az alázat. Egyetlen transzcendáló, bűnbánattal, bocsánattal teljes pillanat képes sorsokat, jellemeket megváltoztatni. A képmutató erre képtelen. A farizeusi viselkedés gúnyos, cinikus stílusa nem elsősorban múltbéli bűnei miatt, hanem mai önhittsége, könyörtelen fölényessége, öngazoló gögje miatt elfogadhatatlan. Ezt juttatják eszünkbe bizonyos tisztségviselők, akikből szennyes előéletük után kérkedő vezetők lesznek. Ők ajánlanak egyháziaknak és világiaknak tutira befutó erkölcsi megoldásokat. Amit pihent fejjel kigondolnak, leírnak ömlengő, sima elemzéseikben, azt köteles mindenki tökéletesnek látni. Amit ők nyílt leveleikben a velük szembenálló közvélemény képébe vág-
nak, az előtt elvárják a leborulást. A moralizáló farizeus technokrata egy valamire képtelen: az alázatra. Gógös stratégiája, stratagémája van, projektje és több éves terve van. És képe is persze mindehhez. Ám az alázattól viszket, menekül. A farizeus, akinek legnagyobb ereje a félelemkeltés, egy valamitől fél: az alázattól. Emlékszünk Bulgakov *Mester és Margaritájára*? A gonosz egyedül a megbocsátástól, az alázattól retteg. (Talán ezért kell nekik is megbocsátanunk. Másé az ítélet.) A farizeizmus persze üzlet is, akár a náci beszállítók esetében, vagy a bolsevik elhárítás besúgói hálózatában. Jövedelmező foglalkozás, pénzt fial.

Biztosan számíthatnak rá, akik álarcukat cserélgetik. A farizeusok nem magyarázkodnak, sőt, visszafordítást manipulálnak tetteikből (visszajára fordítás = perversio), így annak kell magyarázkodnia, aki nem kedveli a másságos álságot a farizeusban. „*Aki megbotránkoztat akár csak egyet is e kicsinyek közül, az jobban tenné, ha malomkövet kötne a nyakára, és a tengerbe vetné magát.*” Tünődést indukál, gondolkodásra ingerel ez a kemény figyelmeztetés. Az Emberfia, aki minden erőszakot elutasított – itt, ebben a figyelmeztetésében mégis a bűnelkövetőt, a megbotránkoztatót biztatná önnön léte megsemmisítésére? Persze, nem ez a jelentése, nem ilyen egyszerű a szó. Ez szimbólum-, példabeszéd-jellegű figyelmeztetés, meghatározó szemléletű figyelmeztetés. Ehhez hasonlót nem találunk a Názáreti tanításában, csupán az elárulójára vonatkozó szavak borzongatnak ugyanígy. („Jobb lett volna meg sem születnie.”) Oka volt, oka kellett legyen annak, hogy az Emberfia kijelölte az etikus élet etikai

határait. Nyilván az sem véletlen: senkivel nem volt olyan sok és olyan súlyos etikai vitája, mint éppen a farizeusokkal. Mít jelentsen ez az utókornak? Mi volna a farizeusság ma? Szakértői gőg? Foglalkozási ártalom, betegség, bűn, vagy annál is több? Próbáljuk azt képzelni, hogy betegség? Akkor gyógyítható lenne. A foglalkozási ártalom is korrigálható, ha a művelője pályát (életirányt, stílust) módosít. Csak a gőg, azaz a tudatos hiba, az értelmes, okos farizeusi gőg az egyetlen, amihez alig lehet feloldást (feloldozást?) találni. A gőg – rombolást aktivizáló, veszélyes, pusztító erő. *(Sziénai Szent Katalin szerint a világ összes bűne két forrásból ered. Az egyik a kétségbeesés. A másik a gőg. . .)*

Mindnyájunkat, akik értelmünket használjuk, elérhet a farizeizmus racionális kísértése. De ne azon tűnődjünk, hogy sértés-e, vagy provokáció, ha valaki a fejünkre olvassa. Inkább nézzünk magunkba, mélyen. A farizeizmus az egyetlen olyan „izmus” (egyszerűbb szóval: bűn) amely nem ér véget, nem „intéződik el” a megbánással sem. Gyökeres életfordítást, megváltozást igényel. Tetteink megváltoztatásához viszont előbb a gondolkodásunk megváltoztatására van szükség. A megváltás már megtörtént. Végbement, létezik, jelen van, itt van. S amennyiben a jelenben élünk (s valóban élünk) – még minden lehetséges. A bioetika, az életetika az a pont, ahol az Igazság találkozik az Irgalommal.” (u.o.)

6. MODUL

Dr. Bocsi Veronika: Kapcsolatok és értékek

A modul felépítése:

- 6.1. A család az életmódkutatás szemszögéből
- 6.2. A gyermeknevelés mint érték

6.1. A család az életmódkutatás szemszögéből

6.1.1. Az életmód fogalma

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az életmód definíciója, jellemzői, társadalmi beágyazottsága.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop.
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Losonczy Á. (1977): *Az életmód az időben, a tárgyokban és az értékekben.* Budapest, Gondolat Kiadó.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.1.2. Családi életciklusok és életmód

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A családi életciklusok felsorolása, egyes szakaszok jellemzői. A jellemzők az életmód függvényében.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc

- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium – tapasztalatok összegzése, vita.
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése: –*
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Bodonyi E. et al. (szerk): Család, gyermek, társadalom
Bölcsész Konzorcium, Budapest
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.1.3. A tradicionális családi formák vizsgálata

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A nagycsaládi formák sajátosságainak bemutatása, élettere. Ezzel kapcsolatos trendek.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium, vita, régi fotók-fényképek elemzése
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop,projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Somlai Péter (1997): Szocializáció. Budapest: Corvina Kiadó
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.1.4. A nukleáris család életmód-szemponitú megközelítése

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A nukleáris család társadalmi kontextusa. Megváltozott feladatok. Trendek.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése: –*
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Somlai Péter: Család 2.0 (2013). Budapest, Napvilág Kiadó
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* Blokk végén kérdések

6.1.5. A család, mint az időmérleget befolyásoló tényező

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az időmérleg-kutatás alapjai. A családszerkezet, mint magyarázó tényező. A KSH ezzel kapcsolatos adatai.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás, prezentáció
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - *Idő a mérlegen* (1978). Szerk.: Szalai S., Budapest, Gondolat Kiadó.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.1.6. A jóllét kérdésköre és családi összetevői

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A jóllét definíciója, mérése. A család, mint védőfaktor.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás, szeminárium, vita
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Prinz, A. – Bünger, B. (2012): Balancing „full life”: an economic approach to the route to happiness. *Journal of Economical Psychology*, vol. 33. no. 1 58–70. p.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

*

A modul célja

A család, mint kiscsoport kutatásának a lehetőségei több tudományterület irányából is kiindulhatnak, illetve azok különböző tudományterületeiről is megvalósíthatók. Jelen modul arra vállalkozik, hogy a családot az életmódszociológia aspektusából elemezze. Célja többek között az, hogy számba vegye azokat a családdal kapcsolatos területeket (például az el-

végzendő tevékenységek rendszere, a szabadidő mennyisége, a munka és a család összeegyeztethetősége), amelyeknek a vizsgálata releváns lehet, illetve mindezt egy társadalomtörténeti keretbe ágyazza bele, és az életmód fogalmát a különböző családtípusokhoz illeszti (például a Somlai Péter-féle tipológiához, amely tradicionális polgári és modern családot különböztet meg).

A fejlesztendő kompetenciák

A fejlesztendő kompetenciákként egyrészt az elméleti ismereteket határozhatjuk meg, amelyeket azonban a modulon részt vevő hallgatók könnyen tudnak olyan élethelyzetekhez kötni, amelyekkel munkájuk során szembesülnek. Fő cél tehát, hogy egy komplex, családi jelleggel bíró konfliktusos helyzetet a hallgatók értő módon analizálni tudjanak, és a kialakuló problémákat és kihívásokat az elméleti ismereteik által kezelni tudják. Az ismeretek felhasználása tehát gyakorlati színtereken történik meg (sok esetben az iskolákban).

Az értékelés módja

A modul értékelésének fő alapja nem a klasszikus tantermi forma alapján történik. Az egyes blokkok végén ellenőrző kérdésekkel, ismétléssel tekintjük át a már elhangzottakat, illetve olyan gyakorlati feladatokat végzünk el (fotók, statisztikák elemzése), amelyeknek során az elsajátított ismereteket a résztvevőknek használniuk kell. A modul akkor tekinthető sikeresnek, ha a hallgatók saját családi élethelyzetükre reflektálni tudnak az elhangzottak alapján, és a tananyag segítségével képesek lesznek egy teoretikusan felvázolt vagy a való életben előforduló probléma megoldására.

A modult képező egységek

Az életmód fogalma

A modul bevezető egységének témája az életmód definíciója, jellemzői és társadalmi beágyazottsága. Az életmód a szükségletek kielégítése érdekében végzett tevékenységek rendszere, tehát azok a rutinszerű aktivitások jellemzik, amelyek három nagy területhez kapcsolhatók: a fiziológiai igényekhez, a munkához és a szabadidőhöz. Röviden meghatározhatjuk az életstílus fogalmát is, amely a szabadidő szférájához szorosabban il-

leszkedik, és kevésbé kötött tartalmakat jelöl. Az életmód milyensége, a tevékenységek helyszíne, elvégzésének módja a társadalmi egyenlőtlenségekbe beágyazott, és komoly szerepet játszik azok fenntartásában. A tevékenységekhez ezen kívül státusok is tapadnak, s bizonyos aktivitási formák státusszimbólum értékűek. A szűken vett életmód fogalmát kibővítve ezen kívül azt is tisztázzuk, hogy milyen más kutatási irányai vannak a szakszociológiának (tárgyak, lakáskultúra, emberi kapcsolatok, munkára vonatkozó kutatási irányok). Minden egyes családra sajátos életmódjegyek lesznek jellemzőek, amelyeket ideális esetben közösen elfogadott normák segítségével alakítanak ki. Fontos, hogy az életmód fogalmát a család kontextusába helyezzük, hiszen az elvégzendő tevékenységeket messzemenően befolyásolják a családi adottságok, és kihatnak a szabadidő eltöltésének módozataira is. A gyermekek száma, életkora, illetve a család szerkezete befolyásolja az életmód egész struktúráját.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll a rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér.

A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, és összegezzük az elhangzottakat.

A családi életciklusok és az életmód

Az életmód fogalma összefügg a családi életciklusokkal is. Az egyes életciklusok ugyanis eltérő tevékenységrendszereket írnak elő az egyének számára, sajátos pozitív jegyekkel és feszültségforrásokkal jellemezhetőek. A csecsemős család esetében például a szülők fiziológiai időkeretei messzemenően leszűkülnek – hasonlóan a szabadidő ráfordításokhoz. A munka világában való részvétel a gyermekkel való együttlét miatt szünetelhet, amely a másik fél fokozott munkaerőpiaci jelenlétét indukálhatja. A kisgyermekes család esetében az egyik legnagyobb kihívás a korábban a gyermeket gondozó személy munkaerőpiaci integrációja jelenti. Emiatt a korábban megszokott napi rutin teljesen felborulhat, sok esetben külső segítségre is szükség van. Az életmód megváltozása természetesen nem csupán a felnőtteket, hanem a gyermekeket is érinti, akiknek az egymásra épülő közoktatási szinterekbe kell beilleszkedniük. Az óvodás-iskolás évek alatt a családok számára komoly kihívást jelent az intézmények, a munkaerőpiac, illetve a családi élet hármasának összeegyeztethetősége. A nagyobb életkorú gyermekek esetében a szülők fiziológiai és szabadidős időkeretei ismét bővülnek, és azok már nem fragmentáltak, hanem rend-

szeres egységekként jelennek meg az életmódban. A gyermekek önállóvá válása után a szülők számára komoly kihívást jelent az életmód újraszstrukturálása, annak produktív jegyekkel való telítése, amelyet egy megváltozott környezetben kell megvalósítani.

Napjaink demográfiai trendjei a családi életciklusok hosszát, kezdetét átrendezték. Gyakori, hogy a csecsemős család kezdete kitolódik a 35. életév utánra, míg a nagy körkülönbséggel vállalt gyermekek esetében a ciklusok (és ez ezekkel járó tevékenységek) egymásra torlódhatnak.

A tematikai egységhez 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk nem előadás jellegű, hanem inkább a résztvevők véleményére és tapasztalataira épít. Ellenkező álláspontok esetében egy vita keretein belül megérteni mások nézeteit és véleményét.

A tradicionális családi formák vizsgálata

A tradicionális családi formák általános felbomlása Magyarországon a huszadik század közepére tehető. A jelenség addig a társadalom nagy részében megragadható volt, s három vagy több generáció együttélését jelentette. Ezek sok esetben kiterjesztett családi háztartásokként működtek, tehát nem feltétlenül leszármazási viszony kötötte össze az együtt élő tagokat. A nagycsaládi forma térbeli együttélést és munkamegosztást is jelentett, amelyet egy hierarchizált struktúra jellemezett. Szigorú alá- és felérendeltségek, bejártatott és kevésbé demokratikus döntési mechanizmusok, szigorú szerepelőírások határozták meg az életmód kereteit egy nagycsaládi rendszerben. A nagycsaládi formák alapja sok esetben a család termelő funkciója volt, amelyet a reprodukciós és a szocializációs feladatok egészítettek ki. Az elvégzendő feladatok és tevékenységek a nagycsaládban elfoglalt pozíciókhoz kapcsolódtak. Nem megválaszthatók, hanem elvégzendők. A tevékenységek időpontjai a közösségek munka- és normarendjéhez alkalmazkodtak, nem szabadon mozdíthatók. Fontos ugyanakkor látni, hogy ebben az együttélési formában a család minden tagja feladattal bírt, a kommunikáció és a kontaktus tartása folyamatos volt, a személyek elszigetelődésére pedig kevés esély mutatkozott. A tradicionális család a kölcsönös segítségeket és a generációk közötti szorosabb kapcsolatokat is biztosította.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk szeminárium jellegű. Megvitatjuk a résztvevők saját tapasztalatait és véleményeit a témával kapcsolatban, illetve fényképeket és statisztikákat elemzünk.

A nukleáris család életmód-szemponitú megközelítése

A modernizáció folyamata, amely a tradicionális közösségeket is fel számolta, hívta életre a nukleáris családi formákat Magyarországon. (A nyugat-európai társadalmak egy részében ez a családszerkezet már a korai újkorban is dominánsnak volt tekinthető.) A térbeli mobilitás, amely az iparosítással is összefüggött, a családtagokat szétszakította egymástól. A megváltozott családszerkezet az életmód kereteit is átszabta. A szocialista éra alatt a kétkeresős modell vált általánossá, amely azonban a gyermekek intézményesítése nélkül nem elképzelhető. A mindennapok rendjét megváltoztatta, hogy a lakóhely és a munkahely elvált egymástól, így a családtagok együttléte gyakorlatilag csupán az esti órákra korlátozódik. A nukleáris családi formában a generációk közötti kommunikáció ritkább, az elvégzendő feladatok területén pedig a segítség-kérés lehetőségei jóval korlátozottabbak. Kétkeresős modell esetén a döntéshozatal mechanizmusa inkább írható le demokratikus jegyekkel. A nukleáris család esetében a csecsemős családi életciklus komoly kihívást jelent, mivel egyrészt „bezárja” és izolálja a gyermeket nevelő szülőt a négy fal közé. A csonka családok esetében a felnőtt kereső és fizetett munka jellegű terhei megsokszorozódnak.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk szeminárium jellegű. Megvitatjuk a résztvevők saját tapasztalatait és véleményeit a témával kapcsolatban, illetve fényképeket és statisztikákat elemzünk.

A család, mint az időmérleget befolyásoló tényező

Az időmérleg-vizsgálatok az egyes tevékenységek átlagos hosszát vizsgálják. Röviden ismertetjük ennek történetét, illetve főbb típusait. Az időmérleg-vizsgálatok történetében kiemelt szerepe van a Szalai Sándor vezette nemzetközi összehasonlító elemzésnek. Röviden áttekintjük a KSH 2009/2010-es kutatásának eredményeit. Az időmérleg-vizsgálatok során az egyik legszemléletesebb magyarázó változó a család szerkezete, hiszen a KSH a gyermekek száma alapján, illetve a gyermeküket közösen vagy egyedül nevelő szülők szerint is leválasztja az egyes almintákat. Az

így kapott adatok alapján megvizsgálhatjuk például a szabadidő leszűkülését a csonka családokban, vagy a nagycsaládi forma időfelhasználásra gyakorolt hatását.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk előadás jellegű, prezentáció kíséri. A tematikai egység lezárásaként releváns statisztikákat elemzünk.

A jóllét kérdésköre és családi összetevői

A modult lezáró tematikus egység a jóllét definíciójából indul ki. A fogalom egyrészt kapcsolható az életmód szociológiájához, alapjain azonban inkább a pszichológiai kutatások területéről indulnak. Megpróbáljuk a különböző jóllét-definíciókban megtalálni a családhoz kapcsolható elemeket, illetve elemezzük az érzelmi funkciót, amely a család funkcióinak egyike. A jelenséget társadalomtörténeti keretbe illesztve rámutatunk arra, hogy az érzelmek felértékelődését a XIX. századtól fokozottan figyelhetjük meg, ami a családi kapcsolatok rendszerét nagy mértékben alakította át. Megismerünk olyan statisztikákat, amelyben a saját család mint védőfaktor jelenik meg – (például a devianciákkal kapcsolatos hazai adatokat elemzünk).

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk egyrészt előadás jellegű, prezentáció kíséri, másrészt pedig a résztvevők álláspontjait, tapasztalatait ütköztetjük. A tematikai egység lezárásaként releváns statisztikákat elemzünk.

6.2. A gyermeknevelés mint érték

6.2.1. Az értékek fogalma

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - Az értékek definíciója, jellemzői, társadalmi beágyazottsága.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás prezentációval
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop.
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Váriné Sz. I. (1987): *Az ember, a világ, és az értékek világa.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.2.2. A gyermeknevelési értékek fogalma, átadásának módozatai

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermeknevelési értékek fogalma, átadásának módozatai
  - A gyermeknevelési értékek fogalma, társadalmi és kulturális beágyazottsága.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc): 15 perc*
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás, szeminárium (vita).
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:* –
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Karikó S. (2005): *Konformitás és nevelés.* Budapest, Okker Kiadó.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.2.3. A mérési lehetőségek

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermeknevelési elveket mérő tesztek (pl. Kohn-teszt). Rangsorolás vagy skálázás.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - előadás
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Tudge, J. R. H., Hogan, D. M., Snezhkova, A., Kulakova, N. N. & Etz, K. E. (2000): Parents' Child-Rearing Values and Beliefs in the United States and Russia: The Impact of Culture and Social Class. *Infant and Child Development*, 9. 105–121.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.2.4. Nemzetközi kutatási eredmények

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermeknevelési elvek rajzolata a nemzetközi kutatási eredmények alapján. Földrajzi eltérések, időbeli elmozdulások.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium (statisztikai adatok elemzése)
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Gecas, V. & Seff, M. A. (1990): Families and Adolescents: a Review of the 1980s. *Journal of the Marriage and the Family*, 52(11). 941–958.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.2.5. Hazai kutatási eredmények

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A gyermeknevelési elvek rajzolata a hazai vizsgálatok alapján. Időbeli elmozdulások.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium (statisztikai adatok elemzése)
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - laptop, projektor
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Szabados T. (1995): *Gyermeknevelési elvek a magyar társadalomban.* Budapest, MTA Szociológiai Intézete.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések

6.2.6. A cigányság gyermeknevelési értékeinek és gyakorlatainak vizsgálata

- *Az egyes tematikai egységek rövid tartalma:*
  - A pedagógiai romológia tárgykörét járjuk körül: gyermeknevelési stílusok, eltérő értékek, ezek konfliktusgeneráló képessége az intézményekben.
- *Az egyes tematikai egységekre szánt idő (perc):* 15 perc
- *Az egyes tematikai egységekhez használt módszerek, munkaformák megnevezése:*
  - szeminárium (vita)
- *Az egyes egységekhez szükséges tárgyi eszközök megnevezése:*
  - projektor, laptop
- *A tematikai egységeknél felhasznált szakirodalom, segédlet megnevezése:*
  - Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: *Cigány gyerekek az általános iskolában.* Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002.
- *Az ellenőrzés, értékelés módja:* blokk végén kérdések.

*

A modul célja

A modul célja, hogy a résztvevők egyrészt megismerjék az értékek fogalmát, és ezen belül a gyermeknevelési értékek kategóriáját. Kitérünk a gyermeknevelési értékek mérésének lehetőségeire, illetve áttekintjük az idevágó nemzetközi és hazai kutatási eredményeket. A gyermeknevelési értékeket a társadalmi hovatartozás függvényében is elemezzük, illetve társadalomtörténeti keretbe fogjuk illeszteni. A modul tehát elméleti alapkából indul ki, ugyanakkor gyakorlati jelleggel is bír, hiszen a kapott információk illeszkednek a résztvevők pedagógiai munkájához, és segítik a fellépő konfliktusok megoldását.

A fejlesztendő kompetenciák

A fejlesztendő kompetenciaként leginkább a különböző társadalmi csoportok eltérő gyermeknevelési elveinek a megértését nevezhetjük meg. A különböző nevelési stílusok ugyanis más és más célokat és eszközöket alkalmaznak, s eltér az ideális gyermeki viselkedésről alkotott képük, fegyelmezési technikájuk stb. Mindez a különböző oktatási szinteken konfliktusokat, kölcsönös meg nem értést okozhat. Cél tehát a hátrányos helyzetű, és különösen a roma származású diákokat körbevevő nevelési gyakorlat alaposabb megismerése. Cél továbbá a tanultak gyakorlatba való átültetése, illetve a releváns elméleti ismeretek bővítése is.

Az értékelés módja

A modul értékelésének fő alapja nem a klasszikus tantermi forma alapján történik. Az egyes blokkok végén ellenőrző kérdésekkel, ismétléssel tekintjük át a már elhangzottakat, illetve olyan gyakorlati feladatokat végzünk el (fotók, statisztikák elemzése), amelyeknek során az elsajátított ismereteket a résztvevőknek használniuk kell. A modul akkor tekinthető sikeresnek, ha a hallgatók saját családi élethelyzetükre reflektálni tudnak az elhangzottak alapján, és a tananyag segítségével képesek lesznek egy teoretikusan felvázolt vagy a való életben előforduló probléma megoldására.

A modul képező egységek

Az értékek fogalma

Az értékek interdiszciplinárisan megközelíthető fogalomnak tekinthetők, hiszen szinte valamennyi társadalomtudomány vizsgálati területei között megjelennek. Legfontosabb tulajdonságaik közé tartoznak az értékelés folyamatának alakítása, a célok és az eszközök kiválasztása, de jelentős szerepük van a makro és mezoszintű közösségek és csoportok fennmaradásában, illetve az identitáselemek kialakulásában/kiválasztásában. Összességében tehát egy olyan területről beszélünk, amely az egyéni és a társadalmi szint közötti köztes mezőben ragadható meg. Az értékrendszerek számos kontextusba beágyazottak: ilyenek például a gazdasági körülmények, a kultúra és a vallás sajátos jegyei, de akár a politikai ideológiák hatásai is mérhetők a megfelelő tesztekkel. Ezt követően röviden felvázoljuk a magyar értékrendszerek sajátosságait a hazai és a nemzetközi kutatási eredmények áttekintésével. Kitérünk arra, hogy a különböző státusú csoportok értékpreferenciái miben térnek el egymástól – ez ugyanis a gyermeknevelési értékekben is vissza fog majd köszönni.

A tematikai egység áttekintéséhez 15 perc áll a rendelkezésre.

A fő oktatási forma előadás, amelyet prezentáció kísér.

A blokkot lezárandó ismétlő kérdések hangzanak el, és összegezzük az elhangzottakat.

A gyermeknevelési értékek fogalma, átadásának módszerei

Az érték kutatások egyik érdekes szeletét a gyermeknevelési elvek terpe képezik. Ezt a rendszert három tényező befolyásolja: a hagyományok, az attitűdök valamint az aspirációk rendszere. Ezen rendszerek mindegyike mélyen beágyazott a kultúra dimenziójába – hiszen még a látzólag attól legtávolabb álló szféra, az aspirációk világa is a kulturális kódok által kijelölt mozgástérben konstruálódik. Feltételezhetjük tehát, hogy az értékpreferenciák és a gyermeknevelési értékek között kapcsolat húzódik. A gyermeknevelési elvek feltérképezésére irányuló vizsgálatokban megragadhatóak az ideálisnak vélt közösségbeli viselkedések szabályai (pl. udvariasság, mások tisztelete), a létfenntartással összefüggő tényezők (kemény munka), a gyermekek számára kijelölt életutak, és ezek elérésével összefüggő elvek (vezetőkészség, határozottság) is. Az átadás mechanizmusai rendkívül összetettek: egyrészt a családi szocializációs tér-

ben formálódnak ki, s nem feltétlenül szándékos átadás eredményeképpen. Ugyanakkor más szinterek számbavétele is fontos, hiszen az intézményi keretek között a hátrányos helyzetű gyermekek sokszor gyökeresen más gyermeknevelési elvekkel találkoznak, amelyek gyakorlatai és céljai nem egyeznek meg az otthonról hozott mintákkal. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az átadás lehetősége a nevelés, és nem az oktatás jelenségköréhez kapcsolódik, és kulcsfontosságú szerepet játszik benne a példakövetés, illetve az új ismeretek interiorizációja is.

A tematikai egységhez 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk nem előadás jellegű, hanem inkább a résztvevők véleményére és tapasztalataira épít. Ellenkező álláspontok esetében egy vita keretein belül megérteni mások nézeteit és véleményét.

A gyermeknevelési elveket mérő tesztek

A gyermeknevelési értékekhez kapcsolódó kutatások leginkább a Kohn által felállított transzmissziós hipotézishez kapcsolódnak. Ebben egyrészt a státus értékekre, nevelési értékekre és gyakorlatokra kifejtett hatása szerepel, másrészt pedig tartalmazza azt a feltevést, hogy a kialakuló rendszereket a következő generációk többé-kevésbé át fogják venni. Kohn a gyermeknevelési értékek során két ellenétes pólust különített el, ezek az autonómia és a konformitás voltak. Az előbbi kategória az önirányító, szabadabb döntési mezőben konstruálódó, belső kontroll által vezérelt viselkedésnek ad teret, míg az utóbbi a szabályok betartását, a jó magaviseletet és a tiszteletet részesíti előnyben. A gyermeknevelési elvek felmérésének alapját a szintén Kohn által kifejlesztett, 13 elemet tartalmazó item-sor képezi, amelyet azóta többen átvettek vagy átdolgoztak. A Kohn-féle teszt itemsorában az egyes kijelentések közül kell kiválasztani azokat, amelyeket a leginkább követendőnek vagy a legkevésbé követendőnek tartanak a megkérdezettek a gyermeknevelési gyakorlatuk során. A kijelentések között olyan itemek szerepelnek, mint például a jó magaviseletű legyen a gyermek, érdeklődő legyen, érdekelje, hogy miért és hogyan történnek a dolgok, jól tanuljon, dolgozzon keményen a sikerért. Természetesen sok olyan gyermeknevelési értéket felmérő kutatás is létezik, amelyek más item-sorral dolgoztak (például Szabados Tímea vizsgálatai), az óra keretein belül ezeket is röviden bemutatjuk.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk szeminárium jellegű. Megvitatjuk a résztvevők saját tapasztalatait és véleményeit a témával kapcsolatban, illetve elemezzük a különböző tesztek item-sorait.

A gyermeknevelési elvek rajzolata a nemzetközi kutatási eredmények alapján

A nemzetközi kutatások arra mutatnak rá, hogy az egyes társadalmi rétegek gyermeknevelési értékeinek területén sajátos rajzolatokat találhatók – ezek ismertetésére vállalkozik ez a blokk. A hierarchiában alsóbb pozíciókat elfoglaló rétegek a külső kontroll és a konformitás irányába igyekeznek terelni a gyermekeiket. Részletesen bemutatjuk Tudge és munkatársainak vizsgálatát, ahol egyesült államokbeli és oroszországi mintákat vetettek össze. Azt az eredményt kapták, hogy a magasabb iskolai végzettségű anyák esetében az a faktor, amely a kíváncsisághoz kapcsolódó nevelési értékeket tömöríti, nagyobb, míg a konformitás és az önfegyelem alacsonyabb értékeket kapott. Azok a kutatási eredmények, amelyeket áttekintünk, a Kohn-féle két pólust, tehát autonómia és a konformitás elkülönülését erősítik meg, s az előzőt a magasabb társadalmi pozícióhoz kapcsolják, míg a határok állítását, az erőteljesebb felügyeletet, a fegyelmezettséget pedig az alacsonyabb státushoz illesztik.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk szeminárium jellegű, a kutatási eredmények értelmező elemzését tartalmazza.

A gyermeknevelési elvek rajzolata a hazai vizsgálatok alapján

A gyermeknevelési elvek hazai kutatásában a legnagyobb hatása Szabados Tímea vizsgálatának volt. A blokk során ennek az áttekintésére kerül sor. Az elemzés a 90-es évek közepének gondolkodását tükrözi, s kitér a nemi eltérésekre is (ezekben a mintákban a nemi szerepek tükröződnek): a férfiak esetében az önmegvalósítás, a határozottság, a felelősség és az önállóság, míg a női almintában a vallásos hit, az önzetlenség, az udvariasság vagy a jó magaviselet képviselt magasabb értéket. A vizsgálat kitér még az iskolai végzettség és az életkor hatására is. Az iskolai végzettség hatása ezen a területen is megmutatkozik, hiszen egyrészt a hatalommal és a vezetéssel kapcsolatban egy eltérő viszonyt kíván a gyermekekbe plántálni, illetve kulcsfontosságú szerepet kap a fantázia iteme, amely az iskolai végzettség emelkedésével játszik egyre fontosabb szerepet a ne-

velésben. A blokk végén áttekintjük a Szaktárnet projekt 2014-as lekérdezésének ide vágó eredményeit is.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk szeminárium jellegű, prezentáció kíséri. Az említett kutatási eredmények áttekintése és értelmezése tartozik ide.

A gyermeknevelési értékek a roma lakosság körében

A modult lezáró tematikus egység leginkább a pedagógiai romológia tárgyköréhez kapcsolódik, s arra keresi a választ, hogy a cigány lakosság gyermeknevelési gyakorlata milyen értékek mentén ragadható meg. A blokk ezáltal kapcsolódik a nevelési stílusok kérdéséhez (a romák nevelési stílusa a meleg-engedékeny jegyekkel írható le), illetve a Kohn-féle teória alapján az autonómia pólusához. A gyermeknevelési értékek területén nem rendelkezünk a roma lakosságra vonatkozó kvantitatív adatokkal, így a az értékpreferenciák kutatási eredményeinek segítségével rekonstruáljuk a főbb nevelési elveket és célokat, illetve felhasználjuk a pedagógiai romológia kutatási eredményeit.

A tematikai egységre 15 perc áll a rendelkezésre.

A blokk egyrészt előadás jellegű, prezentáció kíséri, másrészt pedig a résztvevők álláspontjait, tapasztalatait ütköztetjük.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE